Чурапчыга күн тахсар !

САҤА ОЛОХ

Чурапчы улууһун хаһыата

ХАҺЫАТ 1951 СЫЛ АЛТЫННЬЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

2011 сыл
Ыам ыйын
14
күнэ
субуота
№ 65-66
(10314-10315)

Сайдар кэскиллээх быраайак

ОҔО КИИНЭТИН САЙДАР КЭСКИЛЭ

Сахабыт сиригэр, ол иһигэр биһиги улууспутугар эмиэ, киинэ искусствота сайдар саҕахтары арыйбыта үөрүүлээх. Олох сайдан, киинэни устуу аны уһуйааннарга тэнийэн эрэр. Ол туоһутугар былырыын иккис төгүлүн ыытыллар "Сулусчаанга - мааскалар" тэттик киинэлэри устуу улуустааҕы конкурса буолар.

Конкурсу Надежда Баранникова сэбиэдиэссэйдээх Бахсытааҕы "Сулусчаан" уһуйаан коллектива тэрийэн ыытар. Надежда Ивановна - Чурапчы улууһугар киинэ искусствотын саҕалааччы Иннокентий Федорович Баранников - Туйма оловун аргыһа. Онон бу конкурсу саҕалааһыныгар Иннокентий Туйма суруннан тирэҕиннэн буолар.

Үөһүлүөбүйэ быһыытынан уһуйааннар бэйэ айбыт остуоруйаларынан 10-15 мүнүүтэ уһуннаах киинэни уһулуохтаахтар. Оруоллары оҕолор оонньуухтар. Дьүүллүүр сүбэ остуоруйа ис хоһоонун арыйыытын, оҕо оруолун таба арыйыытын, костюмнары, декорациялары, оригинальноһы, уһулуу хаачыстыбатын сыаналаан түмүгү таһаарда. Быйылгы конкурска ситэ үлэ киирбэтигэр, биир үлэ ирдэбил быһыытынан сөптөөх дискэҕэ киллэриллибэккэ, хомойуох иһин, конкурстан туоратта. Уһуйааннар балаһыанньа быһыытынан киинэни устуунан дьарыктанар дьонтон уһулларыахтаахтар эбит да, бэйэлэрэ устар хорсун санааны ылыммыттар. Ол, биллэн турар, итэҕэстээх эрээри, дьон устар үлэтэ холонуулара олус буолбутунан үчүгэйдээх.

Кыайыылаахтары быһаарыы, наҕараадалааһын үгүс күнэ ыам ыйын 11 күнүгэр "Айыллаан" Сынньалаң киинигэр буолла. Олохтоох уһуйааннартан уонна кинилэргэ оҕолор киирэн, саалаҕы толору көрөөччү муһунна. Оҕолор бастаан конкурска киирбит киинэлэри биир тыынынан көрдүлэр. Кэлин, бары саастыылаахтарын киинэ геройун быһыытынан көрөннөр, кырачааннар үөрүүлэрин кистээбэтилэр, ытыстарын тыаһын харыстаабатылар.

Бу кэннэ кыайыылаахтары наҕараадалааһын долгутуулаах түгэнэ үүннэ. Ол курдук, 3-с степеннээх дипломунан Болтоҥотооҕу "Кэнчээри" уһуйаан буолла. Болтоҥолор "Куобах хаһыыстата" диэн остуоруйаны тупсаран туруорбуттар. Декорацияларга дьэрэкээнинэн, оҕолор костюмнара эриэккэһинэн болҕомтону ылаллар. 2-с степеннээх дипломы аттыан Чурапчытааҕы "Туллукчаан" уһуйаан ылла. Бу коллектив "Гуси-лебеди" диэн нуучча норуотун остуоруйатын туруорбуттар. Киинилэр монтаж үлэтигэр саңаны, сонуну киллэрбиттэринэн уратыланнылар. Ол курдук, киинэ быһыытын тухары видеоставка (айыллар, дьиэ иһэ - барыта компьютернай графика) олус хорсуннук туттуллубут. 3-с степеннээх диплому Бахсытааҕы "Сулусчаан" уһуйаан тутта. Бахсылар остуоруйаларын ис хоһоонунан, кыттар оҕо ахсаана элбэҕинэн, устууларын хаачыстыбаларынан бу ситиһиитэтигистилэр. Оттон конкурс саамай мүнүүтүүр кыайыылааҕынан Чурапчылааҕы "Кэскил" уһуйаан буолла. Бу киинэни көрбүт эрэ биһиригэр саарбахтаабаппын. Устуу барыта сааскы кэмигэ таһырдьа ыытыллыбыт буолан хаачыстыбата табыллан, элэр артыыстар оруолларын чахчы итэҕэтиилээхтик толорбуттар, кыайыы саарбаҕа суох кэллэ. Киинэ геройдара хайаан да тугунан эрэ дьарыктаныр сылдьаллара, остуоруйа олоҥ-дьаһааҕы кытта сибээстээх, хас биирдии герой санаата чуолкайдык иһиллэрэ кыайыы кэлэригэр уктэл буоллулар. "Кэскил" уһуйааныгар конкурс көһөрүллэр сылдьар эриэккэс быһыылаах статуэткага туттарылынна.

Халлык баҕарар киинэ конкурстар, фестивальлар бастыҥ актердар ааттара ингэриллэр үгүс үтэс баар. "Сулусчаанга - мааскалар" конкурс бастыҥ актердара мааныгык тангнан, дьоһуннук тутан көрөөччүлэр ытыстарын тыаһынан тахсан наҕараадаларын туттулар, харда тылларын эттилэр. Кырачааннар киинэр уһуллуу юниэр саҕа саҕынан эрэр олохторугар умнуллубат түгэн буолараы, уһуллуу үлэтэ чахчыгэтэ суоҕун билиннилэр, тэрийээччилэргэ, иитээччилэригэр, төрөппүттэригэр махтаннылар. Ол курдук, "Кэскил" уһуйаан туруорбут "Куобахчаан алгыстара" остуоруйатыгар Куобахчаан кылаабынай оруолун толорбут Виталий Иванов, Бахсытааҕы "Сулусчаан" уһуйаан "Доҕордуулар" киинэтигэр кымырдаҕастар хамаандыырдарын оруолун толорбут Арчан Оконешников, Болтоҥотооҕу "Кэнчээри" уһуйаан уһулбут "Куобах хаһыыстата" остуоруйатыгар кылаабынай геройу Куобахчааны оонньообут Жора Максимов, "Туллукчаан" уһуйаан "Гуси-лебеди" остуоруйатыгар уол оруолун оонньообут Айтал Захаров, Мугудайдааҕы "Чуораанчык" уһуйаан уһулбут "Ойуур остуоруйата" киинэтигэр эмиэ уол кылаабынай оруолун толорбут Айыллаан Катаков, Бахсытааҕы "Сулусчаан" уһуйаан уһулбут "Доҕордуулар" остуоруйаларыгар биэс маны оонньообут Арчан Аммосов "Бастыҥ актер" ааттары ылбыттар.

Конкурс түмүгүнэн "Бастыҥ сценарист" бириэмийэ Бахсыттан Мария Саввина, "Бастыҥ режиссер" аатын "Кэскил" уһуйааныттан Тамара Константинова, "Бастыҥ оператор" ааттан Бахсы уһуйаанын киинэтин профессиональнайдык устубут Иннокентий Туйма ылбыттар. Бириистэр спонсордарынан республикатааҕы Музыка уонна фольклор музейа (сал. А.П.Решетникова), ырыаһыт А.Дьячковскай - Саарын, Олохдьаһаах коммунальнай хаһаайыстыбатын улуустааҕы салаата (сал. К.И.Саввин), "Бахсы нэһилиэгэ" МТ (баһылык С.С.Пестрякова), Бахсытааҕы "Сулусчаан" уһуйаан (сэб. Н.И.Баранникова), Бахсы уһуйаанын аймах-уолунан хаачтыйбыт олорор олохтоох "Сайдыы" маҕаһына (сал. А.И.Дмитриева), "Саҥа олох" РИХ ГУ (сал. А.А.Захаров), улуустааҕы үөрэх управлениетын оскуола иннинээҕи үөрэх отдела (сал. М.П.Оконешникова), индивидуальнай предприниматель И.Ф.Баранников, Бахсытааҕы Сынньалаҥ киинэ (дир. С.Г.Саввин), Чурапчыттан "Стиль" маҕаһына (сал. Е.В.Оконешникова), "Ситим" маҕаһына (сал. З.Н.Синцева) оҕо киинэтин сайдыытыгар биир санаалан үлэлээтилэр. Тэрийээччилэр киниэлэргэ ис сүрэхтэн махталларын хаһыат нөҥүө тиэрдэллэр.

"Сулусчаанга - мааскалар" иннинэ кэрэ кэскиллээх үгүс быраһаак Маана барбыт үлэтэ коллектив сомоҕолоор, дьиэ кэргэн иһигэр тахсыбыт түбүктэн чугасаһыы күүһүрэр. Биир тылынан, иитэр-үөрэтэр, иитэрэр күүһэ улаатан. Конкурс эһиил фестивалыга кубулуйуохтаах. Онон бу улахан үлэҕэ уһуйааннар эрдэттэн бэлэмнэнэн, эһиил өссө үчүгэй киинэлэри көрөрө эрэнэбит. Устууга, саҥата-иҥэтэ мэлиэк киинэлэр оҕолор интэриэстэригэр приятбаттар, онон иниэрдэйистэргэ улахан болҕомтону ууран оҕадалаах.

Кэм баллый, баҕар, бу кырачааннар кэлин Саха сирин киноиндустриятын сулустара буолан тахсыахтара. Онуоха бу улуус кинигэ тэриллибит конкурс бастакы хардыынан буолуоҕа. Бу оҕолор бойкэлэрин эйгэлэригэр саҥа сулус буолан күлүмүйэн, өссө саҥа кыайыыларга кынаттаныахтар, үөрэхтэригэр, күнэйэ олохторугар үгүс үөрүүнү көрүстүннэр, дьиэлээх оҕо сааһтары кэрэтин биллиннэр.

Оксана ТРОФИМОВА

Хаартыскаҕа: "Кэскил" уһуйаанын кыайыыны аҕалбыт "Бастыҥ режиссер" Тамара Константинова уонна "Бастыҥ актер" Виталий Иванов

Сааскы ыһыы

ЫҺЫЫ ҮЛЭТЭ ҮГЭННЭЭН ТУРДАҔЫНА

Бу күннэргэ улууска сааскы ыһыы үлэлэрэ үгэннээн бара тураллар. Кураан саас кэлэн бааһыналар эрдэ кууруланнар үлэлиргэ харгыс суох буолла.

Ыһыы хаамыытын туһунан Тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальнига Александр Семенович Филатов маннык кэпсиир:

– Быйыл ыһыы үлэлэрэ эрдэ саҕаланнылар. Сиик сиппэтин Одьулуун эгэр бүтэриллиэ. Хоптоҕоҕо, Мындаҕайыга үлэлии сылдьаллар. Солоньев нэһилиэгэ саҕалыы илик. Бу күннэргэ туруннуоҕа. Бириччилэргэ – бааһыналара хочуор сытар буоланнар оруһутан уу ааһарын кэтэһэ буолла. Ыам ыйын үһүс декадатыттан сиэмэни түһэрэхпит.

Быйыл улууспутугар ыһыыны өйөөһүнүгэ 6 мөл. 748 тыһ. солк. субсидия көрүллүбүтэ. Тыа хаһаайыстыбатын салайыы бэлэмнэйэчилара улууска бириллибиттэлэ үбү үлэрэргэ улуустааҕы 11 киһиттэн састааннаах комиссия үлэлиэтэ. Бурдук ыһыытыгар биир гектарга 3375 солк., куох ыһыыга-1872 солк., хортуоппуй ыһыытыгар-1117 солк., оҕуруот аһын олордуутугар-209,3 солк.

Туораттаах культуралар барыта 900 гектарга ыһыллыахтара. Итин балыраллатта көрдөрүүтэн 100 гектарынан элбээх. "Мындаҕайы" ТХПК, "Комплекс" бааһынай хаһаайыстыба 200-түү гектарга, "Төгүрэттээх" бааһынай хаһаайыстыба, Е.И. Попов ИП 150-нуу гектарга, "Колос" ТХПК, "Дьоһогой" бааһынай хаһаайыстыба 100-түү гектарга ыһыахтара.

Күөх ыһыы (кормовой культуралар) 1300 гектарга ыһыллыахтара. "Колос" ТХПК 182 гектарга, "Толой" ЖСПК, "Мындаҕайы" ТХПК, "Дьоһогой", "Хахыйах", "Туолума" бааһынай хаһаайыстыбалар 100-түү гектарга ыһарга былааннаналлар. Барыта 24 хаһаайыстыба дьарыктаныа күүттүллэр.

Хортуоппуйу 38 гектарга ыһыахпыт. "Мындаҕайы" ТХПК 8 гектарга, "Дьоһогой" бааһынай хаһаайыстыба 6 гектарга, индивидуальнай предприниматель Е.А. Лукошов 4 гектарга ыһыахтара. Оттон атыттар 3-түү гектарга суоттаналлар. Бу үлэҕэ 10 хаһаайыстыба дьарыктаныаҕа.

Оҕуруот аһын үүннэрии 6,5 гектарга ыытыллыаҕа. "Мындаҕайы" ТХПК 5 гектарга, "Чараҥ" бааһынай хаһаайыстыба 1,5 гектарга ыһыахтара.

Ыһыы үлэтин ыытыыга кэмэлэһэр сыаллаах субсидии сороҕун эрдэ биэрдибит. Бурдук ыһыытыгар сиэмэни "Сахазернопродукт" хааччыйда. Онуоха Тыа хаһаайыстыбатын министерствотын 2011 сыл муус устар 12 күнүнээҕи 226 №-дээх "Сиэмэни хааччыйыыга ыытыллар үлэлэр туһунан" дьаһала тирэх буолла. Чэпчэтиилээх сиэмэнэн хааччыйыллыбыт. Барыта 411 тонна-324, 2 тонна эбиэс, 87 тонна дьэһимиэн киирэ тиэйиллиннэ. Хортуоппуй сиэмэтин ыһар хаһаайыстыбалар бэйэлэрэ бу көрүүгүтэн дьарыктаныы хаһаайыстыбаларынан булунналлар.

Ыһыыга наада буолар уматык толору баар. Ыраах сытар нэһилиэктэргэ (Соловьев, Бахсы, Арыылаах) "Чурапчы" ТХПК эрдэттэн суол баарына туттарар үүтэрин суотугар мэнистэнэр иитэрбиттэ.

Быйыл сайын улуус киинигэр табаары уонна онону оторуу кластерын территориятыгар 500 тонна киирэр оҕоцу-хранилищета тутуллуохтаах. Өрөхтүгэр бордуоксуйата оһо хаһаанан барар саас атыллыыр үсүлүүбүйэ тэриллиэҕэ. Итинник сибээстээн иннинэнии өрүс эгэр ыһар кэни кэнгини сорута турар.

Эбии бааһына булуутугар "Чурапчы" ТХПК Тулагыга 1100 гектарга кэхэттиэн ыһыга сылдьар.

Төһө үүнүүнү ылары билии былааннанар үүстүгүрда. Курдан сайын кэлэрэ биллиннэ. Улууспутугар сиигирдэр систиэмэлэр үлэлээбэттэр. Маныаха анал программабыт суох. Биирдиилээн хаһаайыстыбалар "Минсельхоз" нөҥүө кыра ыамталаах сиигирдэр систиэмэлэри булунуохтарын сөп эрээри сыанатыгар ыарахан буолуоҕа. Минеральнай удобрениелары туһаныыга 300 гектарга ордук ыһыллыахтарга субсидия көрүллэр. Биһиги улууспутугар итинэ хапсыбаппыт. Уруккутугар сохотарга киллэбит туһаныллыбатах удобрение чөмөхтүү хатан, хомуох буолан туһаныллыбыт, туруктаах. Бааһынаҕа киллэриллэр балбаах аҕыйах. Балбаах биир үксүн элбэх оттоох, ходуулаах буолан бааһынаны киртитэр.

Курдан сайыныга үүнүүнү страховалааһыныгар үлэлээһиэхтээхпит. Страховка балаһыанньата баар. Ол эрээри биһиги хаһаайыстыбаларбыт страховкаҕа манарга харчы төлүүрдэн үксүлэрэ туттуналлар.

Быйылгыттан кыһыны диэн саҥа үүнүүнү ыһыахпыт. Бу тыыныгга бэриммит, хаар туспутун иннэ кунэк турар эбиэк суорда. "Мындаҕайы" ТХПК-ҕа, Хоптоҕоҕо ыһан боруобалыахпыт.

Күрүө тутуутугар 88 километрга онгорорго суоттанабыт. Барыта 24 хаһаайыстыба хабыллыа. Күрүө тутуутун расценката биир километрга 23 тыһ. солк. тиийдэ. Уопсайынан күрүөлэрбит эргэрдилэр, саҥардыы үлэ ыытыллыахтаах.

Ыраахтааҕыбыт бааһыналары уонна ходуһалары чөлүгэр түһэрэргэ үлэ саҕаланна. Бааһынаны чөлүгэр түһэриигэ биир гектарга 5400 солк. субсидия көрүллүннэ. Хоптоҕоҕо 5700 солк. Маныаха быйыл сайын Хоптоҕо нэһилиэгэ 100 гектар, Бахсыга 80 гектар, Солоньев 60 гектар, Одьулууҥҥа 30 гектар, Сылан 57 гектар, Чакыр 26 гектар, Хайахсыт 22 гектар бааһыналары чөлүгэр түһэрэргэ былааннаналлар. Барыта 385 гектар оҥоһуллуоҕа. Ходуһаны чөлүгэр түһэриигэ Хайахсыт нэһилиэгэр 70 гектарга үлэ ыытыллыаҕа.

Ыһыыны кэмигэр ыһар кыахтар үөскээтилэр. Үүнүүнү ылыыга бааһыналары көрүү-харайыы, кыһамньы, болҕомто эрэйиллэр.

Кэпсэттэ Алексей СЛЕПЦОВ.

Үөрэхтээһин

ЭКЗАМЕННАР ЧУГАҺААТЫЛАР

Сылын аайы "Үөрэхтээһин туһунан" Российскай Федерация сокуонугар олоҕуран оскуоланы бүтэрээччилэр биир кэлим государственнай экзамены туттараллар. Бары оскуоланы бүтэрээччилэргэ, учууталларга, төрөппүттэргэ долгутуулаах, эппиэттээх күннэр чугаһаатылар.

Бүгүҥҥү күҥҥэ оскуола аайы бэлэмнээһин үлэлэр, эбии үөрэхтэр, консультациялар буолан бүтэн, ыытыллан туралллар. Биир кэлим экзамен бэрээдэгэр бэйэтэ улахан уларыйыы суох. "О внесении изменений в Закон РФ" "Об образовании" и статьи 11 и 24 Федерального закона "О высшем и послевузовском профессиональном образовании" в части совершенствования единого государственного экзамена" 2011 сыл олунньу 2 күнүнээҕи Федеральнай сокуоҥҥа олоҕуран саҥа киирбит уларыйыылларынан буолаллар:

-экзамен кэмигэр экзамен туттарааччыга да, экзамены тэрийэн ыытааччыга да сотовай телефонунан уонна сокуонунан көҥүллэммэт электроннай-суоттуур техниканан туһанар бобуллар. Экзамен буолар сиригэр сотовай телефон киирэрэ да суох буолуохтаах, сибээс стационарнай эрэ телефонунан барар.

-БКЭ-ҕа туттуллар КИМ-га (хонтуруоллуур-измерительнай матырыйаала) бэриллэр информация кистэлэҥ информацияҕа киирэр. Онон бары БКЭ-ҕа кыттааччыларга КИМ-га бэриллэр информацияны тарҕатыы иһин сокуоҥҥа эппиэттиилэрин туһунан ыстатыйа көрүллэр.

-РФ гражданнарыгар БКГЭ-ҕа общественнай кэтээччи буолуохтарын кыһалар быраап бэриллэр. БКГЭ кыттааччыларга аккредитацияны ааһыахтаахтар.

-БКГЭ-ны ыытыыны уонна үрдүк, орто анал үөрэхтэргэ ылыыны хааччыйар сыалтан бары БКГЭ-ҕа кыттааччылар, үөрэххэ туттарсааччылар туох баар дааннайдарын барыларын киллэрэр федеральнай уонна регианальнай информационнай системалар оҥоһуллаллар.

-Бу сокуонунан БКГЭ түмүгүнэн үөрэххэ ылыы туох баар үөрэх тэрилтэтэ барыта аккредитацияны барбытыттан, барбатаҕыттан тутулуга суох ыытыллар.

Государственнай (түмүктүүр) аттестация ыытыллар кэмигэр БКГЭ-ны туттарбакка бааллар сайабылыанньа кулун тутар 1 күнүгэр диэри ыытыллыбыта. Быйыл оскуоланы бүтэрээччилэр уонна сайабылыанньа биэрбит урукку сылларга бүтэрбиттэр государственнай аттестация ыытыллар кэмигэр БКГЭ туттараллар. Бу болдьоххо туттарбат урукку сылларга бүтэрбит выпускниктар үөрэххэ туттарсыы кэмигэр от ыйын 5 күнүгэр диэри сайабылыанньа биэрэн БКГЭ эбии болдьоҕун кэмигэр туттараллар.

Биһиги улууспутугар экзамеҥҥэ кыттарга барыта 627 сайабылыанньа киирдэ. Онтон 458 быйылгы выпускниктар, 168-һа урукку сылларга оскуоланы бүтэрбиттэр. Оскуоланы бүтэрээччилэртэн экзамены 6 оҕо чэпчэтиллибэх формаҕан туттарыахтаахтар. 10 үөрэнээччи кыһыл көмүс, 14 оҕо үрүҥ көмүс мэтээлинэн бүтэрэргэ үлэлииллэр.

РФ Үөрэҕин министерствотын үөрэххэ уонна наукаҕа хонтуруоллуур федеральнай сулууспа 2010 с. ахсынньы 16 күнүнээҕи 2065 №-дээх бирикээһинэн БКЭ-ны туттарыы болдьохторо:

-бастакы түһүмэх муус устар 20 күнүттэн 30 күнүгэр диэри;

-иккис түһүмэх ыам ыйын 27 күнүттэн бэс ыйын 14 күнүгэр диэри:

ыам ыйын 27 күнүгэр-информатика уонна ИКТ, биология, литература;

ыам ыйын 30 күнүгэр-нуучча тыла;

бэс ыйын 3 күнүгэр-омук тыллара, химия;

бэс ыйын 6 күнүгэр-математика;

бэс ыйын 10 күнүгэр-обществознание, география;

бэс ыйын 14 күн-история, физика.

Бу ыйыллыбыт күннэргэ убаастанар биричиинэтин кыайан туттарбатах үөрэнээччилэргэ резерв күннэр: бэс ыйын 16 күнүгэр-омук тыллара, обществознание, информатика уонна ИКТ, бэс ыйын 17 күнүгэр-география, химия, литература, история, физика.

Оскуоланы бүтэрээччилэргэ булгуччу туттарыллар предметтэринэн математика, нуучча тыла буолаллар. Олортон бииргэстэригэр алын баалтан (предмет аайы ыйыллар шкала) намыһаҕы ылбыттарга иккистээн хоолуу күннэрэ: бэс ыйын 18 күнүгэр-нуучча тыла; бэс ыйын 20 күнүгэр-математика.

9-с кылааһы бүтэрэр үөрэх дьылыгар биһиги улууспутугар 386 оҕо бүтэрэр. Государственнай (түмүктүүр) аттестация икки-традиционнай уонна саҥа көрүҥүнэн ыытыллар. Уонна биэс экзамены үһэ булгуччулаах-математика, саха тыла, нуучча тыла, иккитэ талан ылбыт предметтэригэр. Саҥа көрүҥүнэн 20 оскуолаттан 214 оҕо туттарыаҕа бэлэмнэнэр. Ордук элбэх оҕо нуучча тылын (167), математиканы (149) талбыттар. Эһиилги үөрэх дьылыттан 9-с кылаастарга түмүктүүр экзаменнар саҥа көрүҥүнэн ыытыллара булгуччулаах буолара быһаарыллар.

СР Үөрэҕин министерствотын 2011 с. муус устар 13 күнүнээҕи 01-16/988 №-дээх бирикээһинэн 9-с кылаастарга үөрэх дьыла ыам ыйын 21 күнүгэр түмүктэнэр, ыам ыйын 23 күнүттэн экзаменнар ыытыллаллар. Экзамен ыытыллар болдьохторо: ыам ыйын 26 күнүгэр-нуучча тыла; ыам ыйын 28 күнүгэр-саха тыла; бэс ыйын 2 күнүгэр-математика; бэс ыйын 7, 9 күннэригэр-талан ылбыт предметтэригэр, бэс ыйын 11, 15 күннэригэр-экзамены хаттаан туттарыы. Экзаменнар 9 чаастан саҕаланыллар. Экзамены саҥа көрүҥүнэн сатаан туттарбатахтарга иккистээн традиционнай көрүҥүнэн туттарыы көҥүллэнэр.

Быйыл улуус 15 оскуолатыгар БКЭ-ны ыытар пуунннар аһыллыахтара. Ол иһигэр ыраах сытар Арылаах оскуолатыгар экзамен интернет-технологиянан ыытыллыаҕа. Быйылгы уларыйыынан Чурапчы нэһилиэгэр биир, С.А.Новгородов аатынан орто оскуолаҕа, экзамен ыытар пуун аһыллар.

Административнай кодекс 19.30-с ыстатыйатын 4-с чааһыгар олоҕуран сокуонунан ыытыллыбыт государственнай (түмүктүүр) аттестация ыытыллар бэрээдэгин кэһии иһин граждаҥҥа 3000 солкуобайтан 5000 солк. диэри, дуоһунастаах сирэйдэргэ 20000 солкуобайтан 40000 солк. диэри, юридическай сирэйдэргэ 50000 солкуобайтан 200000 солк. диэри ыстарааптыыр санкция туттуллар. БКГЭ ыытыллар кэмигэр бары пууннарга соптоох усулуобуйа тэриллиэхтээх. Ол курдук:

1. Стационарнай телефон, сейф, интернет сибээс, электроэнергия баар буолара уонна оскуола сылаас буолуута хааччылыахтаах.

2. Ыраах сытар нэһилиэктэргэ суол күһүҥҥү кэмигэр баһылыктар оҕолору таһыыны хонтуруоллаһаллара, транспорынан хааччыйыыга көмөлөһөллөрө ирдэнэр.

3. Уу кэлэр түгэнигэр Мырыла оҕолорун Толой нэһилиэгин, Мындаҕаайы оҕолорун Хоптор нэһилиэгин интернаттарыгар олохтооһуҥҥа былаан оҥоһуллубута.

БКГЭ туһунан эбии информацияны үөрэх управлениетын сайтыттан сиһилии билиэххитин сөп.

Экзаменнары ситиһиилээхтик туттаран талан ылбыт идэҕитигэр үөрэххэ киирэргитигэр баҕарабыт!

А.К.ДОРОФЕЕВА,
улууска БКГЭ эппиэттээх тэрийээччитэ.

Спорт

АМУРСКАЙ УОБАЛАС КӨБҮӨРҮГЭР

А. К. Софронов аатынан спортивнай саалаҕа хаһыс да сылын Д. П. Коркин аатынан Чурапчытааҕы республиканскай орто спортивнай интернат-оскуола көҥүл тустууга филиала үлэлиир. Тустуу анал саалатыгар 60-ча оҕону тренердэр Роман Васильевич Неустроев, Альберт Гаврильевич Макаров дьарыктыыллар. Утумнаах дьарык түмүгэр элэр тустуукттар ареас таһымнаах күрэхтэһиилэргэ ситиһиилээхтик кытталлар.

Муус устар 29-ыам ыйын 1 күннэригэр Тамбов куоракка ССРС спордун маастара, ветераннарга Аан дойду чемпиона Владимир Ким аатынан көҥүл тустууга Амурскай уобалас аһаҕас турнира 7-с тогуһун ыытылынна. Турнирга 2000-2002 сс. уонна 2003-2005 сс. төрүөх уолаттар күүс көрүстүлэр. Саха сириттэн Нерюнгриттан, Алдантан, Үүс-Алдантан, Таатттан, Чурапчыттан кыттыыны ылбыттар.

Биһиги улуустан 25 спортсмен кыттыыта. Кинилэри тренердэр Валерий Михайлович Скрябин, Дмитрий Дмитриевич Дьячковскай, Альберт Гаврильевич Макаров илдьэ сырыттылар.

Күрэхтэһии түмүгүнэн 26 кг Дима Илларионов (Дириҥ), 30 кг Ганя Макаров (Чурапчы нач. оскуолата), 42 кг Никита Макаров (Чурапчы нач. оскуолата) чемпион үрдүк аатын ылбыттар. Орта) чемпион үрдүк аатын ылбыттар. Орта дук чаҕылхайдык Ганя Макаров уһулуччулаах кыайыылара барытын ырааастаан кыайбытын бэлиэтиэххэ наада. 30 кг Владик Андреев (Мурун Тыымпыта), 36 кг Илья Попов (интернат-оскуола) иккис, 36 кг Никита Софронов (Чурапчы нач. оскуолата) үһүс миэстэ буоллулар. Дима Илларионов "Үчүгэй быраҕыы иһин" анал номинацияннан наҕараадаланна.

Күрэхтэһиигэ кыттааччыларга көмө-тирэх буолбут төрөппүттэргэ, Дириҥ орто оскуолатын, интернат-оскуола, Чурапчы орто оскуолатын, гимназия, Чурапчы начальнай оскуолатын, Мурун Тыымпыта оскуолатын салалталарыгар, улуус дьаһалтатыгар, "Алмазэргиэнбаан" салалтатыгар, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга И. И. Окоешниковка спортсменнар, тренердэр махталларын тиэрдэллэр.

Алексей СЛЕПЦОВ

ЭҔЭРДЭЛИИБИТ !

Күндүтүк саныыр эдьиийбитин Татьяна Ивановна СТЕПАНОВАНЫ 65 сааскын туолбут кэрэчээн ипиэтигэр - истиэтигэр эҕэрдэлиибит! Эн оҥорбут үтүөҕүн-өйдөөн үлэҕэр махтанабыт!

Сир үрдүгэр баар бары үтүөнү, дьолу-соргуну баҕарабыт.

Хадаартан Титовтар, Дириҥтэн Пестеревтэр оҕолоро, сиэннэрэ.

***

Тапталлаах балтыбытын, эдьиийбитин Мотрена Егоровна ТИТОВАНЫ 55 сааһын туолар кэрэчээн үс сүрэхтэн эҕэрдэлиибит!

Куруук доруобай, дьоллоох - соргулаах, кэрэ-үөрэ, кэпсии-ипсии сылдьаргар баҕарабыт.

Дириҥтэн Пестеревтэр бары оҕолоругаан, сиэннэриэхтэн.

***

Күндүтүк саныыр, таптыыр аҕабытын, эһэбитин, үлэ ветеранын, Чурапчы улууһун 3 төгүллээх чемпиона, XI-с чаастатыгар, илин энэрдээҕи улуустарын кыайыылааҕын Егор Егорович ПОПОВУ төрөөбүт күнүнэн, "Саха Республикатын автотранспорын бочуоттаах үлэһитэ" аатын ылбытынан, улууһун сайдыытыгар үлэлээбит сыралаах үлэн үрдүктүк сыаналаммытынан үс сүрэхтэн истиэник эҕэрдэлиибит!

Күн күбэй ийэбитинээн Мария Ефимовналыын тапталлаах Кыһалаҕытыгар олорон биһиэхэ күүс - хомо, сүбэ - ама баара, үлэн - хамсыы доруобайдык, дьоллоохтук олоруҥ!

Эҕэрдэни кыһыта оҕолоругут, сиэннэргит.

***

Күндү кэргэммин, аҕабытын, эһэбитин, тыыл уонна үлэ ветеранын, Чурапчы улууһун ытык-киһитэ кырдьаҕаһын Николай Ильич ДЫДАЕВЫ 80 сааскын туолар оройдоох үбүлүөйгүнэн үөрэ-көтө туран итиитик-истиҥник эҕэрдэлиибит!

Чурапчы аэропордугар аһылынньыттан сабыллыар диэри 40-ча сыл үлэлээн, албах самолету илиигинэн тутан-хабан, дьон куттала суох көтөллөрүн толору хааччыйан кэлбиккин.

Сайыҥҥы оттуур кэм-кэлиҥҥи кэм кэтэх массыналара сөйдэн тыыһыгар туран самолеттары оҕонгуҥнан, аны кыһыҥҥы тымныыга тоҥон туран көтөр аллары сылытан, тыман кыыллара, үлүстэ үлэлиигитиҥ. Оччо тиэтэйэн оҥоһуулаах, сирэй тиэтэйэн сэрэбиэйгэнэн бу орто дойдуга инженер атын суруксуттан эмиэ суох айымньылаахтык, чиһэтэй, сымнаҕас майгыгынан үлэҕэр урааны бирилээхтэрэ, сүрэхкэ сылааһын, дьүһүн ийэлэҕинэн бэйиниргэ аан уолэ сүүрэнэн хаалыахтааҕа, хаалларыахтааҕа бастаахтыах үлэлэтэн биһиги бары киэн туттабыт.

Күндү киһибит, кырдьары билиммэккэ, сылларгыын ахсаана баар да үгүс сылларга үөрэ-көтө, чэгиэн-чэбдик, оҕолоруҥ, сиэннэриҥ, чугас дьонуҥ сылаас сыһыаннарынан, эһээтэбэ быыһарынан, сүрдээх эрэйинэн, сырдык майгыннаах арҕааллааттан, үөрдүк эрчимнэммиттэр олоххот олороргор, барыбытын арааттыктаах сылдьаргар баҕарабыт!

Эҕэрдэни кыһыта кэргэниҥ, кыргыттарыҥ, уолаттарыҥ, сиэннэриҥ, хаһыҥ, күтүөттэриҥ.

БИЛЛЭРИИЛЭР

"Далбар" такси күн ахсын Чурапчы-Алларва Бэстях-Дьокуускай маршрутунан дьону таһар. Табаар таһыытыгар эмиэ үлэлиибит. Хаһааҥҥа бааргар хайаҕар коллективнай сакаас ылабыт. **Тел.: 42-048, 8914-102-29-44.**

***

Ыам ыйын 25 күнүгэр диэри "ТАИР" маҕаһыыҥҥа чэпчэтии көрүллэр, түһүүк самаһыгар 5%, атын табаарга 20%.

Тел.: 8- 914- 280-87-85.

***

КПКГ "Ссудо - Сберегательный Союз" с 5 июня по 5 июля 2011 г объявляет о снижении процентной ставки по заемному продукту "Пенсионный". Адрес: ул. Макарова, 7., кв2.

Тел.: 8-924-760-14-50.

***

Убаастабыллаах Чурапчы улууһун олохтоохторо!

Ыам ыйын 13-22 күннэригэр Бүтүн Россиятааҕы сурутуу Декадата биллэриллэн иһин уонна республикатааҕы хаһыакка, сурунаалга чэпчэтиилээх сурутуу ыытыллар:

- 5 -12% чэпчэтиилээх каталогка киирбит хаһыакка, сурунаалга;

- Үстэн элбэх көрүҥҥэ суруйтарбыттарга 10% чэпчэтии көрүллэр.

Убаастабыллаах сурутааччы! Почтовай сибээс бары отделениеларыгар кэлэн чэпчэтиилээх хаһыакка, сурунаалга суруйтарыҥ! Тэрээтэ үлэһиттэригэр сайаанайнай миэстэгитигэр сурутууну ыытабыт. Ыам ыйын 18 күнүгэр күнүс 11 ч. Ленин болуоссатыгар СУРУТААЧЧЫ күнүгэр бука барыгытын ыҥырабыт!

Чурапчытааҕы почтамт.

***

«Агроснаб» маҕаһыыннарыгар атыыга баллак шпагат быа, чэпчэтиллибит МТЗ саппаас чаастара, бырдьыыны сыаналаах окко аналлаах техника, чапчаан сыаналаах "Новсчастье" эрбии 3 көрүҥ сэптэрэ, уу носуоһа, спец таҥастар (тыалтан - сииктэн харыстыыр комплект), куруҥу саппыкы - 550 солк, бачыыҥкалар, халыҥ чараас тепличнай плеҥкалар метрэтэ - 40 солк, тоһоҕо (40 -120 мм) -70, 80 солк. уо.д.а баллар. **Тел.: 42 - 525.**

***

Расчетно - кассовый центр с. Чурапча Национального банка Республики Саха (Якутия) напоминает, что Монеты Банка России образца 1997 г выпуска, номиналом от одной копейки до 10 рублей по прежнему являются законным средством платежа на территории всей страны и обязательны к приему по нарицательной стоимости во все виды платежей и всеми организациями, независимо от формы собственности и сферы деятельности. Если у вас не принимают к оплате монеты мелкого номинала и их скопилось значительное количество, смело производите оплату за товары и услуги или обменяйте на банкноты в любом кредитном учреждении. По каждому случаю отказа кредитных организаций в приеме и размере от своих клиентов и населения обращайтесь в РКЦ по телефону 41 - 662, 41 -554.

Расчетно - кассовый центр с. Чурапча Национального банка Республики Саха (Якутия)

***

Чурапчы киинигэр чааһынай дьиэ атыыланар (маҕаһыын буолуон сөп). Сыаната кэпсэтиинэн.

Тел.: 8-914-290-99-44.

***

Матвеев Гаврил Константинович аатыгар бэриллибит суоппар быраабын дастабырыанньатын сүтэрдим. Булбут киһи бэрдээрэ көрдөһөбүн.

	Понедельник, 16 мая	Вторник, 17 мая	Среда, 18 мая	Четверг, 19 мая	Пятница, 20 мая	Суббота, 21 мая	Воскресенье, 22 мая
ОРТ 1-й канал	05.00 Хоккей. Чемпионат мира. Финал. Прямой эфир из Словакии 06.30 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.30 Новости 09.05 Контрольная закупка 09.40 Жить здорово! 10.50 Жкх 11.45 Женский журнал 12.20 Модный приговор 13.20 Детективы 14.00 Другие новости 14.20 Понять. Простить 15.20 Хочу знать 15.50 Т/с "Обручальное кольцо" 16.50 Федеральный судья 18.15 Т/с "След" 18.55 Давай поженимся! 19.55 Пусть говорят 21.00 Время 21.30 Т/с "Выхожу тебя искать" 23.50 Т/с "Следствие по телу" 00.40 Х/ф "Люди Икс" 02.35 Х/ф "Парк культуры и отдыха"	05.00 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.30 Новости 09.05 Контрольная закупка 09.40 Жить здорово! 10.50 Жкх 11.45 Женский журнал 12.20 Модный приговор 13.20 Детективы 14.00 Другие новости 14.20 Понять. Простить 15.20, 04.20 Хочу знать 15.50 Т/с "Обручальное кольцо" 16.50 Федеральный судья 18.15 Т/с "След" 18.55 Давай поженимся! 19.55 Пусть говорят 21.00 Время 21.30 Т/с "Выхожу тебя искать" 22.30 Свидетели 23.50 На ночь глядя 00.45 Х/ф "Правда о кошках и собаках" 02.35 Х/ф "Озеро страха - 2"	05.00 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.30 Новости 09.05 Контрольная закупка 09.40 Жить здорово! 10.50 Жкх 11.45, 13.50 Женский журнал 12.10 Модный приговор 13.10 Детективы 14.00 Другие новости 14.20 Понять. Простить 15.20, 04.30 Хочу знать 15.50 Т/с "Обручальное кольцо" 16.50 Федеральный судья 18.15 Т/с "След" 19.00 Пресс-конференция Президента Российской Федерации Дмитрия Медведева. Прямая трансляция. 21.30 Т/с "Выхожу тебя искать" 22.30 Среда обитания 23.50 Т/с "Белый воротничок" 00.45 Х/ф "Камера" 02.50 Х/ф "Мстители"	05.00 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.30 Новости 09.05 Контрольная закупка 09.40 Жить здорово! 10.50 Жкх 11.45 Женский журнал 12.20 Модный приговор 13.20 Детективы 14.00 Другие новости 14.20 Понять. Простить 15.20 Хочу знать 15.50 Т/с "Обручальное кольцо" 16.50 Федеральный судья 18.15 Т/с "След" 18.55 Давай поженимся! 19.55 Пусть говорят 21.00 Время 21.30 Т/с "Выхожу тебя искать" 22.30 Человек и закон 23.50 Судите сами 00.50 Х/ф "Зицпредседатель" 02.50 Х/ф "Поворот не туда: Тупик"	05.00 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00, 18.00 Новости 09.05 Контрольная закупка 09.40 Жить здорово! 10.50 Жкх 11.45 Женский журнал 12.20 Модный приговор 13.20 Детективы 14.00 Другие новости 14.20 Понять. Простить 15.20 Хочу знать 15.50 Т/с "Обручальное кольцо" 16.50 Жди меня 18.20 Поле чудес 19.10 Давай поженимся! 20.00 Пусть говорят 21.00 Время 21.30 Достояние республики 23.45 Х/ф "На рыбалку!" 01.25 Х/ф "В открытом море" 03.15 Х/ф "451 градус по Фаренгейту"	05.30, 06.10 Х/ф "Трын-трава" 06.00, 10.00, 12.00 Новости 07.20 Играй, гармонь любимая! 08.10 Мультфильм 09.00 Умницы и умники 09.40 Слово пастыря 10.15 Смак 10.50 Вкус жизни 12.15 Среда обитания 13.20 Д/ф "Мой отец - академик Сахаров" 14.20 Т/с "По ту сторону волков" 18.05 Кто хочет стать миллионером? 19.10 Х/ф "Взрослая дочь, или Тест на..." 21.00 Время 21.15 Фабрика звезд. Возвращение 23.25 Прожекторперисхилтон 00.00 Х/ф "Мне бы в небо" 02.00 Х/ф "Черная вдова" 03.55 Х/ф "Опека" 05.30 Хочу знать	06.00, 10.00, 12.00 Новости 06.10 Х/ф "Инспектор уголовного розыска" 07.50 Армейский магазин 08.20 Мультфильм 09.10 Здоровье 10.15 Непутевые заметки 10.30 Пока все дома 11.25 Фазенда 12.20 Кумиры 13.25 Х/ф "Мировой парень" 15.00 Д/ф "Главная роль для любимой актрисы" 16.00 Х/ф "Еще раз про любовь" 17.50 Минута славы 21.00 Время 22.00 Большая разница 23.00 Познер 00.05 Х/ф "Разомкнутые объятия" 02.30 Х/ф "Зомби по имени Шон" 04.20 Детективы
Россия 2-й канал	05.00 Утро России 09.05 С новым домом! 10.00 О самом главном 11.00, 14.00, 16.00, 20.00 Вести 11.30, 14.30, 16.30, 20.30 Вести-Москва 11.50 Д/ф "Маршал Жуков против бандитов Одессы. Правда о "Ликвидации" 12.50 Т/с "Кулагин и партнеры" 14.50 Дежурная часть 15.05 Т/с "Ефросинья. Продолжение" 16.50 Т/с "Все к лучшему" 17.55 Т/с "Институт благородных девиц" 18.55 Прямой эфир 20.50 Спокойной ночи, малыши! 21.00 Т/с "Крутые берега" 23.15 Городок 00.10 Вести+ 00.30 Профилактика	05.00 Утро России 09.05 С новым домом! 10.00 О самом главном 11.00, 14.00, 16.00, 20.00 Вести 11.30, 14.30, 16.30, 20.30 Вести-Москва 11.50 Д/ф "Алексей Маресьев. Судьба настоящего человека" 12.50 Т/с "Кулагин и партнеры" 14.50 Дежурная часть 15.05 Т/с "Ефросинья. Продолжение" 16.50 Т/с "Все к лучшему" 17.55 Т/с "Институт благородных девиц" 18.55 Прямой эфир 20.50 Спокойной ночи, малыши! 21.00 Т/с "Крутые берега" 23.05 Вести+ 23.25 Д/ф "Березка". Капитализм изнутри поль" 00.20 Профилактика 01.25 Горячая десятка	05.00 Утро России 09.05 С новым домом! 10.00 О самом главном 11.00, 14.00, 16.00 Вести 11.30, 14.30, 16.30 Вести-Москва 11.50 Д/ф "Звездная любовь Виталия Соломина" 12.50 Д/ф "Нормандия - Неман. В небесах мы летали одних..." 14.50 Дежурная часть 15.05 Т/с "Все к лучшему" 16.50 Т/с "Институт благородных девиц" 17.55 Прямой эфир 19.00 Пресс-конференция Президента Российской Федерации Дмитрия Медведева. Прямая трансляция. По окончании - Вести 21.25 Т/с "Охраняемые лица" 00.15 Вести+ 00.35 Д/ф "Монолог в 4-х частях. Станислав Говорухин" 01.40 Профилактика	05.00 Утро России 09.05 С новым домом! 10.00 О самом главном 11.00, 14.00, 16.00, 20.00 Вести 11.30, 14.30, 16.30, 20.30 Вести-Москва 11.50 Д/ф "Драма Ивана Бровкина" 12.50 Т/с "Кулагин и партнеры" 14.50 Дежурная часть 15.05 Т/с "Ефросинья. Продолжение" 16.50 Т/с "Все к лучшему" 17.55 Т/с "Институт благородных девиц" 18.55 Прямой эфир 20.50 Спокойной ночи, малыши! 21.00 Т/с "Охраняемые лица" 22.50 Поединок 23.50 Вести+ 00.10 Д/ф "Монолог в 4-х частях. Станислав Говорухин" 01.15 Профилактика	05.00 Утро России 09.05 Мусульмане 09.15 С новым домом! 10.10 О самом главном 11.00, 14.00, 16.00, 20.00 Вести 11.30, 14.30, 16.30, 20.30 Вести-Москва 11.50 Мой серебряный шар 12.50 Т/с "Кулагин и партнеры" 14.50 Дежурная часть 15.05 Т/с "Ефросинья. Продолжение" 16.50 Т/с "Все к лучшему" 17.55 Т/с "Институт благородных девиц" 20.50 Спокойной ночи, малыши! 21.00 Фактор А 22.30 Концерт Лары Фабиан и Игоря Крутого из Государственного Кремлёвского Дворца 00.30 Х/ф "Любовник"	05.05 Х/ф "Пропавшие среди живых" 06.45 Вся Россия 06.55 Сельское утро 07.25 Диалоги о животных 08.00, 11.00, 14.00 Вести 08.10, 11.10, 14.20 Вести-Москва 08.20 Военная программа 08.50 Субботник 09.30 Городок 10.05 Д/ф "Исключительно наука. Никакой политики. Андрей Сахаров" 11.20 Дежурная часть 11.50 Честный детектив 12.20, 14.30 Т/с "Вера, Надежда, Любовь" 16.15 Субботний вечер 18.10 Десять миллионов с Максимом Галкиным 19.10, 20.40 Х/ф "Я дождусь..." 20.00 Вести в субботу 23.40 Девчата 00.20 Х/ф "Ромео должен умереть"	05.00 Х/ф "Земля Санникова" 06.40 Сам себе режиссер 07.30 Смехопанорама 08.00 Утренняя почта 08.40 Сто к одному 09.25 Города и Веси 10.20 Неделя в городе 11.00, 14.00 Вести 11.10 С новым домом! 11.25, 14.30 Т/с "Вера, Надежда, Любовь" 14.20 Вести-Москва 15.55 Смеяться разрешается 17.55 Х/ф "По следу Феникса" 20.00 Вести недели 21.05 Т/с "Достоевский" 23.05 Специальный корреспондент 00.05 Х/ф "Зодиак"
Спорт 3-й канал	11.00, 14.55, 18.15 Все включено 11.55 Технологии спорта 12.25 Основной состав 13.00, 14.35, 14.50, 18.00, 21.35, 06.10 Вести-Спорт 13.15, 17.40, 04.00, 07.25 Вести.ru 13.30, 06.20, 07.40 Страна.ru 14.00 В мире животных с Николаем Дроздовым 15.55 Х/ф "Живой щит" 19.15 Хоккей. Чемпионат мира. Финал. Трансляция из Словакии 21.55 Футбол. Первенство России. "Динамо" (Брянск) - "Нижний Новгород". 23.55 Волейбол. Чемпионат России. Женщины. Финал. "Динамо" (Москва) - "Динамо" (Казань). 01.45 Денис Лебедев. Перед боем 02.15 Х/ф "Тени прошлого" 04.15 Неделя спорта 05.10, 10.00 Top Gear 08.00 Футбол. Премьер-лига. "Зенит" (Санкт-Петербург) - "Рубин" (Казань)	11.00, 14.50, 19.05 Все включено 12.00, 05.35 Top Gear 13.00, 14.35, 18.00, 22.00, 04.15, 07.45 Вести-Спорт 13.15, 17.40, 04.00, 09.40 Вести.ru 13.30 Страна.ru 15.50 Х/ф "Похороны" 18.15 Неделя спорта 20.15 Х/ф "Тени прошлого" 22.20, 06.40 Профессиональный бокс. Лучшие бои Роя Джонса 23.25 Рой Джонс. Перед боем 23.55 Футбол. Первенство России. Футбольная Национальная Лига. "Химки" - "Торпедо" (Москва). Прямая трансляция 02.00 Х/ф "Солдаты Буффало" 04.35, 09.55 Футбол России 07.55 Моя планета	11.00, 14.50, 19.20, 10.45 Все включено 11.55, 05.05, 09.10 Top Gear 13.00, 14.35, 18.00, 21.55, 04.15, 07.40 Вести-Спорт 13.15, 17.40, 04.00, 08.55 Вести.ru 13.30, 07.50 Моя планета 15.50 Х/ф "Исполнение приказа" 18.15 Футбол России 19.55 Х/ф "Солдаты Буффало" 22.10, 06.25 Профессиональный бокс. Лучшие бои Дениса Лебедева 23.25 Денис Лебедев. Перед боем 23.55 Футбол. Первенство России. Футбольная Национальная Лига. "Урал" (Екатеринбург) - "КАМАЗ" (Набережные Челны). Прямая трансляция 01.55 Футбол. Товарищеский матч. "Зенит" (Россия) - "Бавария" (Германия). Прямая трансляция 04.35 Д/ф "Небесный щит" 10.15 Технологии спорта	11.00, 14.50, 18.45 Все включено 11.40, 09.10 Top Gear 13.00, 14.35, 18.00, 22.00, 04.15, 07.05 Вести-Спорт 13.15, 17.40, 04.00, 08.55 Вести.ru 13.30, 08.15 Моя планета 15.45 Х/ф "Побег из тюрьмы" 18.15 Начать сначала 19.55 Футбол. Товарищеский матч. "Зенит" (Россия) - "Бавария" (Германия) 22.15, 06.00 Профессиональный бокс. Лучшие бои Роя Джонса 23.20, 10.30 Спортивная наука 23.55 Волейбол. Чемпионат России. Женщины. Финал. "Динамо" (Казань) - "Динамо" (Москва). Прямая трансляция 01.45 Д/ф "Небесный щит" 02.10 Х/ф "Напролом" 04.35 Рейтинг Тимофея Баженова. Законы природы 05.05 Top Gёrl 07.15 Наука 2.0	11.00, 14.50, 19.50 Все включено 12.00 Top Gёrl 13.00, 14.35, 17.35, 23.50, 04.55, 05.10, 08.30 Вести-Спорт 13.15, 17.20 Вести.ru 13.30 Наука 2.0 14.00, 09.10 Моя планета 14.15 Рыбалка с Радзишевским 15.25 Х/ф "Солдаты Буффало" 17.55, 21.55 Формула-1. Гран-при Испании. Свободная практика. Прямая трансляция 20.05 Х/ф "Напролом" 00.05, 05.20 Территория боя 01.15, 10.10 Футбол России. Перед туром 02.00 Футбол. Премьер-лига. "Рубин" (Казань) - "Локомотив" (Москва). Прямая трансляция 04.25, 08.40 Вести.ru. Пятница 06.25 Профессиональный бокс. Лучшие бои Дениса Лебедева и Роя Джонса	11.00, 13.45, 09.55 Моя планета 13.00, 14.40, 14.55, 17.20, 21.40, 05.00, 05.15, 08.20 Вести-Спорт 13.15 Вести.ru. Пятница 14.10 В мире животных с Николаем Дроздовым 15.00, 08.30 Индустрия кино 15.30 Х/ф "Напролом" 17.40 Футбол. Премьер-лига. "Томь" (Томск) - "Зенит" (Санкт-Петербург). 19.40 Территория боя 20.45, 09.00 Top Gёrl 21.55 Формула-1. 23.05 Проф. бокс. "Битва двух империй". Денис Лебедев (Россия) против Роя Джонса (США). 02.40 Х/ф "3000 миль до Грейсленда" 05.25 Профессиональный бокс. "Битва двух империй". Денис Лебедев (Россия) против Роя Джонса (США). Трансляция из Москвы 06.25 Смешанные единоборства. Кубок содружества наций. Трансляция из Украины	11.00, 13.30 Моя планета 13.00, 14.30, 14.45, 17.40, 20.55, 03.15, 06.40 Вести-Спорт 13.15 Рыбалка с Радзишевским 14.00 Рейтинг Тимофея Баженова. Законы природы 14.50 Страна спортивная 15.20 Х/ф "3000 миль до Грейсленда" 17.55 Магия приключений 18.55 Синхронное плавание. Кубок Европы. 21.10, 09.15 Гран-при с Алексеем Поповым 21.45 Формула-1. Гран-при Испании. Прямая трансляция 00.15 Футбол. Чемпионат Англии. Последний тур. Прямая трансляция 03.30 Вести-Спорт. Местное время 03.40 Смешанные единоборства 06.50 Теннис. Ролан Гаррос. Трансляция из Франции 09.45 Формула-1. Гран-при Испании
НВК 4-й канал	17:30 "Геван": Улуро Адо из рода Куриль 18:00 "Саха Сирэ" информационнай биэрии 18:15 "Кыайыыга анаммыт фестиваль" ("Томпо" ТВ) 18:45 "Күннээн" 19:00 "Якутия" информационная программа 19:15 "Харах дальгар" ток-шоу 20:15 "Федерация" 20:30 "Саха Сирэ-Якутия" 21:05 "Эргимтэ" 21:20 "Аал-луук мас": Айыы сыдьаайа 21:50 "Недвижимость в Якутии" 22:05 "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа	17:30 "Полярная звезда" 18:00 "Саха Сирэ" информационнай биэрии 18:15 "Хаар айан" автошоу ("Нам" ТВ) 18:45 "Күннээн": Ыһыахха 19:00 "Якутия" информационная программа 19:15 "Чэгиэн" аһаҕас эфир 20:00 "Бизнес-формула" 20:15 "Уус кылаата" 20:30 "Саха Сирэ-Якутия" 21:05 "Точка кипения" 21:35 "Простые истины" 22:05 "Выбор недели" 22:20 "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа	17:30 "Атыы-эргиэн үлэлиттэрин спартакиадата" ("Хотун Бүлүү" ТВ) 18:00 "Саха Сирэ" информационнай биэрии 18:15 "Айылҕа уонна киһи" ("Ньурба") ТВ 18:45 "Күннээн" 19:00 "Якутия" информационная программа 19:15 "Социум" прямой эфир 20:00 "Тыа сирэ" 20:30 "Саха Сирэ-Якутия" 21:05 "Охота и рыбалка в Якутии" 21:30 "Кинозавод" 22:00 "Вырастай-ка" 22:15 "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа	17:30 "Хотугу сулус": Олонхо эйгэтэ 18:00 "Саха Сирэ" информационнай биэрии 18:15 "Из Тайваня с победой" (ТВ "Чароит") 18:45 "Күннээн" 19:00 "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 19:15 "Диалог с властью" прямой эфир 20:00 "Муниципалитет" 20:30 "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 21:05 "Үрдэл" аһаҕас эфир 21:50 "Выбор недели" 22:05 "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа	17:30 "Геван" 18:00 "Саха Сирэ" информационнай биэрии 18:15 "Таптал дьикти күүһэ" ("Таатта" ТВ) 18:45 "Күннээн" 19:00 "Якутия" информационная программа 19:15 "Парламентский вестник" 19:45 "Хаһыл" ("Ханалас" ТВ) 20:30 "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 21:05 "Восхождение к прекрасному" концерт ансамбля "Кыталык" 1 ч. 22:25 "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа (по г.Якутску)	17:00 "Филиал НВК в Москве" 17:30 "Тарбаахаттыын астыахха" 18:00 "Истин илдьит" 18:45 "Моя школа" 19:15 "Күннээн": "Кэрэ биһиэхэ" ээрдэ 19:30 "Саха Сирэ. Күнтэн күн" информационнай биэрии 20:05 "2+2" 20:35 "Государственная поддержка малого бизнеса" 20:55 Клубу "Сударушка" - 15 лет 21:10 "Аал-луук мас" 21:55 "ТВ-спорт": Чемпионат ДВФО по вольной борьбе	17:00 "Полярная звезда" 17:45 "Пропеллер" 18:00 "Истин илдьит" 18:25 "Мечты сбываются" Национальный художественный музей РС(Я) 18:55 "Кино без барьеров": Биир күн... 19:30 "Якутия. День за днем" информационная программа 20:05 "Большой репортаж большой республики" 20:30 "Сардаана" 21:15 "Алтан дарык тойуга" II ч. 22:00 "ТВ-спорт": Чемпионат мира по тхэквандо 22:30 "Праздник в нашем доме"

Кэриэстэбил

КУРУТУЙАБЫТ, СУОХТУУБУТ, САҤЫЫБЫТ

Таптыыр күндү кэргэммит, ийэбит, оҕо, балтыбыт, эдьиийбит, Саха Республикатын культуратын туйгуна СТАРОСТИНА Мария Николаевна ыарахан ыарыыттан ыалдьан бэйэтин кэмэтигэр тиийбэккэ туорааһына бу дьыл ыам ыйын 11 күнүгэр биир сыл буолла.

Мария 1962 сыллаахха балаҕан ыйын 9 күнүгэр Хоптоҕо нэһилиэгэр колхуустаах дьиэ кэргэнигэр иккис оҕонон күн сирин көрбүтэ. Кыра эрдэҕиттэн көрсүө-сэмэй, үлэҕэ мэлдьитин кыһаллар буолан, дьиэтин собуулэргэ, хаһан да үөрэнэн, улахан дьону-киһини убаастыыр этэ. Ол да иһин буолуо, кини тула элбэх доҕоттордоох, дьүөгэлэрдээх буолбута. 1978 с. Дириҥ орто оскуолатын бүтэрэн, төрөөбүт Эриэлик Эристиин аатынан сопхуоһугар ыанньыксытынан үлэлии таҕыста, бэйэтин улахан кыһамньылаах сыралаах үлэтинэн ситиһиилэммитэ. Сопхуоска үлэлиир сылларыгар бастыҥнар кэккэлэригэр сылдьыбыта. Общественнай үлэлэргэ актыыбынайдык кыттыбыта, үчүгэйдик ситиһиилээхтик үлэлээбитин иһин элбэх бочуоттаах грамотанан, махтал суруктарынан наҕараадаламмыта.

1986 с. тыа хаһаайыстыбатын техникумун бухгалтерскай учуот салаатын бүтэрэн, Хадаар нэһилиэгэр бухгалтеринан үлэлии киирбитэ. Манна уонча сыл үлэлээн, элбэххэ үөрэммитэ, уопутурбута. Олохтоохтор ахтыылларыттан көстөрүнэн, кинини наһаа убаастыыллар, үчүгэйдик саныыллар этэ. Хадаарга Мария түбүгүнэн үтүө өйдөбүл дьүөгэлэрэ, элбэх билэр дьонун оскуолатын саамай хаалбыта.

1995 с. Дьокуускай куоракка кэлэн киирбитэ: А.В.Посельскай аатынан хореографическай училищеҕа кассиринэн сирдэннэ, кэлин бухгалтеринан олоҕун тиһэх күнүгэр диэри үлэлээбитэ. Манна да үлэлии сылдьан дьонно үтүө сыһыаннаах, үлэтигэр бэриниилээх буолан бүтүн коллектив ытыктабылын ылбыт буолбута. Бухгалтер быһыытынан билиитин-көрүүтүн хаҥатан, 2001 с. Москваҕа РУДН кэтэхтэн бүтэрэн, дипломнаах, үрдүк үөрэхтээх финансист буолбута.

Мария хаһыс баҕарар үлэҕэ кыра-улахан, чаччыга-ыарахан диэбэккэ барытыгар эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһара. Училище ыһыахтарыгар киин тупсар ыар ыалдьыттарын, түбүктэрин бырааттара сэргии, тэрийэр, хоробуойдара, тэҥнээх сыралаһан үлэлээбитэ буолуой. Өр сыллаах үчүгэй үлэтэ сыаналанан, Саха Республикатын культуратын туйгуна буолбута.

Мария айылҕаттан бэриллибит аһыныгас сүрэхтээх, үтүө дууһалаах. Дьон кыһалҕаларыгар олус болҕомтолоохтук сыһыаннаһара, күүһэ-кыаҕа тиийэринэн көмөлөһө сатыыра. Киниэхэ үөрэн-көтөн сэлэхсибиэн, кинини кытта кэпсэтэн, сүбэлэһэн да этэ, улахан ыарахан да түгэннэргэ кыаллыбатах да кыһалҕаларга дьону булара. Кини кулаайдыгын чинчилэригэр, көннөрүтүгэр, таптал сүрэхтэригэр бастыҥ кыһамньыта, тупсаҕай эйгэни, тапталлаах кыыһын, кыра оҕолорун иитэрин хаалларбыта. Кини бигэ санаата, кыттыгастаах ыал тоҕо үөрэхтэрин, дьадаҥы киһиэхэ да көннөрү сыһыанын тургутан, сүрэҕэр эрэ илдьэ сылдьар, сымнаҕас майгыта кэрэ, үтүө буоларын санатар, таптыыр оҕолорун, кэргэнин, тэҥнээхтэрин, билэр дьонун ааттаах-суоллаах дьоннорунан сирэйинэн кытта тэҥ, кыраҕа, мааны атыннык кыайыы ыллыбыт. Биирдэ үөрэммиттэрин үөрүүлээх, ыарахан да түгэннэригэр тэҥҥэ сылдьыһара, сүүрэйэрбэтэрэ. Кырдьаҕастарга убаастабыллаахтык сыһыаннаһара, хайаан да дорооболоһон, тохтоон кэпсэтэрэ. Ол курдук, Мэлдьэхи кырдьаҕастарын түмсүүтүгэр хас да сыл өйөбүл, тирэх буолбута.

Мария хаһан да үлэтин ыалыстаҕына тиһэҕэр тиэрдэр идэлээҕэ. 2006 с. Аан дойдутааҕы Амвэй компания Россияҕа сыратын предпринимателэ буолбута, манна да үрдүк кэрдиискэ сиппитэ, партнердарын хаһан да тутан биэрбэтэҕэ.

Аймах-билэ дьонугар эйэҕэс сыһыаннаах, күндү, таптыыр, убаастыыр баар-суох киһибит биһиги ортобутуттан эдэр сааһыгар туораабыта, тэҥнээх элбэх былааннаах, олохха киирэр иһэр оҕо санаалара туолбакка хаалбыта олус хомолтолоох. Дьиэтигэр-уотугар бэртээхэй хаһаайка, таптаһар кэргэн, күн-күбэй ийэ этэ. Ортун олус таптыыра, барыларын дьүөрэтин, сатабыллаах уулуран иитэрэ, улаатан, үчүгэй киһи буолларыгар баҕарара. Биһиги, чугас дьоно, Мария баҕа санааларын толорон, оҕотун араҥаҕа, күндү күтүөтүгэр Дмитрий Николаевичка ортун Артемы үтүө киһи буоларыгар иитэн, атаҕар туруорарга дьаһан биэрэ эрдээхпит. Марияны барахсан сырдык мөссүөнүн, үтүө-кэрэ санаатын, үрдүк таһымнаах, биһигини үтүөҕэ ыра саналларын хаһан да умнуохпут суоҕа. Кини кулум гынан ааспыт чаҕылхай олоҕун тыынаахтар тухары үтүө өйдөбүл буолан, биһиги сүрэхтэригэр, дууһаларыгар мэлдьи тыыннаах сылдьыаҕа.

Оҕото Артем, кэргэнэ Дмитрий Николаевич, ийэтэ Парасковья Осиповна уонна бииргэ төрөөбүттэрэ, эдьиийэ Наталья Семеновна Посельская, күтүөтэ Христофор Афанасьевич Сметанин, кинилэр оҕолоро, сиэннэрэ, саҥаһа Мария Лукинична уонна оҕолоро, аймахтара Тарабукиннар, Кузьминнар, Хоптиниэттэр, эдьиийэ Елена Константиновна уонна кини оҕолоро, Сутакиннар, Гоголевтар, Ившиннар.

ҮРДҮК АЙЫЫЛАРТАН АНАММЫТ ОЛОҔУН ТОЛОРОН БАРДА...

Сааһ кэлэн, тыыннар тыыннаах барыта олоххо тардыһар, сүрэҕэ кэтэрдүүлэр кэмэ буолуохтаах этэ... Арай биһиги дьиэ кэргэммитигэр хараҥа, ыар күннэр үүннүлэр. Улахан ыал тутаах киһибитин-эрэллээх кэргэммин, күн-күбэй ийэбитин, эһээҕэ эбэбитин күн сириттэн сөбүлүү сүтэрбиппит 40 хонуута туолар. Ыарахан ыарыы күндү киһибитин букатыннаахтык кэлиитигэр өйбүтүгэн өйдүүбүт да, сүрэх ону ылыммат баар... Билиигин да ыар сүтүкпүтүн сиэтэ иһэйбэккэ олорбут.

Биһиги күндү киһибит Баишева (Александрова) Евдокия Константиновна 1936 сыллаахха атырдьах ыйын ортотугар Ньурба оройуонугар Окадкин нэһилиэгэр Бахкада диэн кэрэ айылҕалаах сиргэ күн сирин көрбүтэ. Аҕата Константин Александрович, ийэтэ Мария Алексеевна 40-ча сааһтаах дьоҥ биир дьүлаан сыл иһигэр уон ыйынан былаһан кэккэн эккэхэ ыалдьан күн сириттэн күрэммиттэрэ. Аҕыста эрдэммуттарыттан бэйэ эр тулаайах хаалбыттарын эһэлэрэ Алексей Федорович Лазарев, эбэлэрэ Матрена Даниловна Скобелева иитэ ылбыттара. Сотору икки ыраллара төнүбүттэрэ... Онон ийэлэр сылаас таптал биэбэтэх оҕолор эһэлээхэбэлэрин тэрээтүттэрин курдук күндүтүк саныыллара, курруутун махтана ахталлара. Кыраччаан Дуулина убайыгаан Нүүкулайдыын Кучай оскуолатыгар, бэйэ биэрэстэлээх сиргэ, күн аайы суос- сатыы сылдьан үөрэммиттэрэ. Оттон кырдьаҕастар кинилэри үлэҕэ үөрэппиттэрэ- очутооҕу кэм барыларын ортооруттан ыалдьыталлара, курдук бурдук тардалларга, мас мастыылларга, от оттуулларга, лэппиэскэ буһараллара, эһэлэрин ьатта ытыһан кус оҕуулуура.

Аҕа дойду сэриитэ саҕаламмытыгар эһэлэрин соҕотох уола Лазарев Петр Алексеевич фроҥҥа ыҥырыллан барбыта, сотору хара суруга кэлбитэ. Онон иитиэхтээх-көрүөхтээх соҕотох киһилэриттэн ытыстарын соттубуттара. Бу дьыл кэргэн ыанык иэдэйэн олордохторуна, сэриинтэн кыайыыт күрүйэхтэр ыанахтарын уонна нэрүөхтэ кэрэ дьүһүннээх тумускай боруода аттарын уоран ылан ылбыттар этэ. Күһүн сэккэ, хаһыаннар ыҥырыар ол атын, атах сыыннаахын көрдөөн, онтон сыыстаран тыыннаах, бэйэ хонууга ыалдьан түрэн баалабаытын өлөн хаалбыта. Дууннаала детдомҥа ыытааары сырыттахтарына Суннтааран эдьиийэ, эһэтин кыыһа, Лазарева Елена Алексеевна - Кыыһымахаайыык Илэ кэлин кэһэрэн, икки ыарыйдах икки ыалар ыахтарын үүрэн суос- сатыы Ньурбаттан Суннтаарга барбыттара. Аара эрэйдээх, сыралара- сылбалара бастан сөттэ хонуубуттарын тиийбиттэрэ.

Суннтаарга сэттэ кылааһы бүтэрэн, 1954 сыллаахха Дьокуускайга үөрэх туттарса кэлбитэ. Оҥуур техникумугар үөрэнэ сылдьан Баишев Алексей Семеновичы кэргэн 1959 сыллаахха ыал буолбуттара. Дьокуускайга бастакы оҕолоро Сеня төрөөбүтэ. Онтон Таатталаҕа ыҥыллан тахсыбыттара. "Туора Күөлгэ суох үчүгэй киһибит хэлбит",- диэн кырдьаҕастар кэпсиит, сибүлээн сылаа быстыбыттар этэ. Онно сэбиэт секретарынан таһаарыылаахтык үлэлээбитэ. Үлэтигэр эппиэтинэстээх, түргэн-тардыы, эйэҕэс- сайаҕас буолан икки төгүллээн депутакка быыбардананан дьон- сэргэ махталын ылбыт буолбута.

1965 сыллаахха кэргэнин аҕатын дойдутугар кырдьаҕас аҕаларын Баишев Павел Андреевич- Байкаалап "Биһиги Баишев аймахтан киэ да хааллымаары гыны",- диэн ыҥыран, Чурапчы Чыаппаратыгар көһөн кэлбиттэрэ. Кэйинит көһөн бу нэһилиэги олус сөбүлээн, иккис дойду оҥостон, дьонугар- сэргэтигэр таптатан, ыпыктаан 45 сыл сиэрдэхтэх олорон кэллэ. Ийэбит уһулааннга, эргиэн эйгэтигэр үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Ордук уһунук, уон сэттэ сыл, бэкээриигэ ыарахан үлэтигэр үлэлээбитэ, кини сыатыын минньигэс баата курдук сымнаҕас килиэбинэн сэбэтэх Чыаппараҕа суох буолуо. Сельпо кэһэрүүлэ сиппэр Үлэ Кыһыл Знамятынан бочуотталарыгар киин кырата суох кылаа табыллан кэлээрбитэ. Хайа да тэрилтэҕэ үлэтигэр бэриниилээҕинэн сыһыара- сымнаҕас, күлэ- үөрэ сылдьар майгытынан, аҕар да, саастаах да коллекталарын кытта уонкай тылы булар уонтоххон сибүлэтэрэ, ытыктатара. Олоҕун үтүө сылларын анаабыт күүрээннээх үлэтэ кэмнэр сыаналанан, кини Советскай потребкооперация туйгуна, үлэ ветерана.

Биэс оҕону төрөтөн, иитэн, атахтарыгар туруоран "Ийэ Албан аата" мэтээлинэн бэлиэтэммитэ. Биһиги, оҕолоро, тапталлаах киһибит "Хайаан да үөрэхтээх, идэлээх дьон буолуҥ",- диэбит санаатын толорон, бары үөрэхтэнэн, Дьокуускайынан, Чыаппараннан улахан-хамсыы сылдьабыт. Ол курдук, улахан уол Семен Алексеевич типография үлэһитэ, улахан кыыс Марианна Алексеевна доруобуйатын дьиэ хаһаайката, ийэтин дойдутугар Суннтаарга олорор, Сарыылаана Алексеевна Чыаппаратааҕы "Ырыа" Сыһыалар киинин директора, кыра уол Руслан Алексеевич "Саха НКИК" рекламнай отделын начальнига, Людмила Алексеевна С.А.Новгородов аатынан "Бичик" национальнай кинигэ кыһатын редактора.

Ийэбит барахсан бэйэтэ уратылаах сымнаҕас, сылаас сыһыаннаах, эмэрийбиттин көрөн олороро бу баар курдук... Билигин күндү киһибит, эбэбит эрэллээ—сиэннэрэ бары араас үөрэх кыһатыгар, оскуолаҕа ситиһиилээхтик үөрэнэ сылдьаллар, кыраччааннар уһуйааҥҥа ыыталлаччылар.

Айаннаан колхооттиин, саабыран да баран, хайаан да миннитэ сылаас бэрээтиннэн көрсөрө. Кыраччаан сиэннэригэр кэһиитин тута сылдьара. Үтүөр- кэрэр күүстээх тардыһаллаах- дьаабыт иһэ-таһа сирдэрэй силбэннин сиэнэрэ, ону сиэннэрин батыһаннара сылдьан бэйэтэ биэбэйдиирин астыйара.

Ийэбит үтүөр, сорунта- саҥата мэлдьи аһаҕас буолара, ыстарьылат кэлбит биир да кэнсиэри көтүппэт этэ. Олоҕу кытта тэҥҥэ хардыылыан эстрада сулустарын, саҥа талааннары ааҕа билэттиирэ. Куоракка киирэр да дьукаахтаан театрдарга, оһуохайга, суннтаардар, ньурбалар ыһыахтарыгар, түмсүүлэригэр хайаан да сылдьарын сөбүлүүрэ. Биһиги ийэбит, саха номоҕун дьахтара, бэйэтин көрүнэрэ, эҥҥ- таҥаһа дьүөрэлээх, түпсаҕайдык таҥнар дьоҕун- маанны саха Далбар Хотуна этэ.

2009 сыллаахха аҕабытынаан Алексей Семеновичтыын бииргэ олорбуттара 50 сылын, Кыһыл көмүс сыбааҕыбаларын бэлиэтээбиппит. Улуус Бочуоттаах киһилэригэр киирбиттэрэ. Оҕолоро "Кыһыл көмүс сыбааҕыбаҕытынан хайаа күүлэйдии барарҕытынан ыытабыт" диэбиппитигэр, ийэбит барытынан төрөөбүт дойдутугар Ньурбаҕа, көтүлэбит сиригэр Суннтаарга чуйах тиэйл баран аймахтарын көрсөн, хаан- уруу эччат дьонун кытта билсэн кэлбиттэрэ.

Ийэбит барахсан ор сааһыттан эрэйи билбит, кыһалҕаны көрсүбүт буолан, айылы амарах саналааҕа, айыыһыс сүрэхтээҕэ, бэйэтэ кэйэхсит курдук киһи этэ. "Бу орто дойдуга саҥа киһи кэлэриттэн ордук суолталаах туох да суох",- диирэ.

Нэһилиэккэ, элбэх кыра оҕолордоох ыыллары куруутун аһыныгас харыстыйара, кыаҕа баарынан көмөлөһө олорбута. Бэйэтэ иитэлээрдээх буолан Чыаппараҕа иитэрэ оҕолор төрөөтөхтөрүнэ олус сэргиирэ.

Күндү ийэбит истигэ - тастыын кэрэ киһибиэс эр тапталлаах күн-күбэй ийэтэ, элбэх сиэн эйэҕэс эбэтэ үрдүк айыылартан анаммыт аналын- эстэн эрэр аҕаҕа уһаатар-тиитэр аналын сиэрдээхтик, дьоһуннук олорон барда...

Күндү киһибит олоххо күүстээх таптала, тулуура- дьулуура, муударай сүбэтэ- амата, элэккэй- сайаҕас майгыта, аһыныгас, үтүө санаата, сымнаҕас куолаһа, ис киирбэх дьүһүнэ хас биирдиибит сүрэҕэр өрүү тыыннаах буолуоҕа, барыбытын араҥаччылыы туруоҕа, кинилэр кинчэри ыраахтыбытыгар ийэбит туһунан киэн тутта өрүү кэпсэтиэхпит, кини үтүө холобурунан иитиэхпит.

Тапталлаах ийэбитин сүтэрбит ыар күннэрбитигэр аһылыктаан тэҥҥэ үллэстибит, ыһыллыбыт санаабытыгар эй- санаа укпут, күүс- көмө буолбут аймахтарбытыгар, Тааттатан Гавриил Васильевка, күтүөннүтүгэр Дмитрий Павловка, Мырылаттан Анна Ивановна Николаевнаҕа, Чыаппарабыт түмсүүлээх дьонугар- сэргэтигэр, ыарахан үлэтигэр үлэлээбит бииргэ үөрэммит тэрбор Егор Шеломовка, Андрей Поповка уонна Василий Пестряковка, Михаил Катаиновка, убайдарбытыгар Иннокентий Ефимовка, Гаврил Охлопковка, чугас ыалларбытыгар Николай Лытааччи, Любовь, Владимир Протодьяконовтарга, Розалия, Александр Местниковтарга, Матрена Протодьяконоваҕа, дьүөгэлэрбэр, табаарыстарбар Светлана Борисоваҕа, Анна Сергучеваҕа, Дора Софроноваҕа, Евдокия Ноговицынаҕа, Василиса Поповаҕа, Анастасия, Василий Слепцовтарга, Февронья Шеломоваҕа, Любовь Мангутка, Анастасия Аммосоваҕа, барыларын кэмэлдьэтитэ баар дьоммутугар махталбыт муҥура суох. Дьоһун-маанны дьоммут, элэҥнэ эҕэрдэлээ.

Кэргэнэ, кыргыттара, уолаттара, кийиитэ, сиэн кийиитэ, күтүөттэрэ, сиэннэрэ.

Хоптоҕо нэһилиэгин олохтооҕо, тыыл, үлэ ветерана
ПЕСТЕРЕВ Дмитрий Гаврильевич
ыалдьан олохтон туораабытынан быраатыгар Пестерев Афанасий Гаврильевичка, кийиитигэр Мария Андреевнаҕа, бииргэ төрөөбүттэригэр, бары аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.
"Хоптоҕо нэһилиэгэ" МТ дьаһалтата.

Алаҕар нэһилиэгин, Чыаппара бөһүөлэгин олохтооҕо үлэ тыыл ветерана, Хоту көһөрүллүү кыттыылааҕа, күндү тапталлаах эдьиийбит
ОКОНЕШНИКОВА Ирина Петровна
уһун ыарахан ыарыыттан ыалдьан бу дьыл ыам ыйын 13 күнүгэр, 75 сааһыгар олохтон туораабытын аймахтарыгар, билэр дьонугар, үөлээннээхтэригэр биллэрэбит.
Бырааттара, быраттара, сиэннэрэ, кийииттэрэ, күтүөттэрэ.

Эдьиийбит
ФЕДОСЕЕВА Татьяна Самсоновна
олохтон туораабытынан кэргэнигэр Алексей Петровичка, оҕолоругар, сиэннэригэр кутурҕаммытын тиэрдэбит.
Бииргэ төрөөбүттэрэ, кинилэр дьиэ кэргэттэрэ, сиэннэрэ.

Хоптоҕо нэһилиэгин Мэлдьэхси учаастагын олохтооҕо
ПОСЕЛЬСКАЙ Василий Васильевич
олохтон туораабытынан кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
-Посельскай Василий Васильевич ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан ийэтигэр, тыыл, үлэ ветераныгар Посельская Татьяна Гаврильевнаҕа, бииргэ төрөөбүттэригэр, бары аймахтарыгар "Хоптоҕо нэһилиэгэ" МТ дьаһалтата;
-Бииргэ үөрэммит табаарыстара Посельскай Василий Васильевич ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан ийэтигэр, бииргэ төрөөбүттэригэр, бары аймахтарыгар Дириҥ орто оскуолатын 23-с выпуска.

МАКАРОВА Наталья Семеновна
олохтон туораабытынан бииргэ үөрэнэр табаарыстарыгар, сиэнигэр Попова Ангелинаҕа уонна кини ийэтигэр Анастасияҕа дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.
7 "б" кылаас коллектива, төрөппүттэрэ.

Хоптоҕо нэһилиэгин олохтооҕо
СМИРНИКОВ Афанасий Афанасьевич
олохтон туораабытынан кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
-Үлэ ветерана, Эриэлик Эристиин аатынан сопхуос Хоптоҕо отделениетын тракториһа Смирников Афанасий Афанасьевич олохтон туораабытынан оҕолоругар, бииргэ төрөөбүттэригэр, бары аймахтарыгар "Хоптоҕо нэһилиэгэ" МТ дьаһалтата;
-Бииргэ төрөөбүт быраата Смирников Афанасий Афанасьевич уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан Р.И. Константинов аатынан Амма орто оскуолатын директорыгар Смирников Егор Афанасьевичка, кини дьиэ кэргэнигэр, чугас аймахтарыгар улуустааҕы үөрэх управлениета, Амма орто оскуолатын коллектива;
- Убайа Смирников Афанасий Афанасьевич олохтон туораабытынан саҕастарыгар, Төлөй орто оскуолатын учууталларыгар Адамова Татьяна Афанасьевнаҕа Алексеевтар, Адамовтар, Толстоуховтар, Васильевтар;
- Үлэ ветерана, Эриэлик Эристиин аатынан сопхуос Хоптоҕо отделениетын тракториһа Смирников Афанасий Афанасьевич ыалдьан олохтон туораабытынан оҕолоругар, бииргэ төрөөбүттэригэр, бары аймахтарыгар Хоптоҕо нэһилиэгин "Молодежнай" түөлбэтин олохтоохторо.
- Убайа Смирников Афанасий Афанасьевич олохтон туораабытынан балтыгар, Төлөй орто оскуолатын учууталыгар Адамова Татьяна Афанасьевнаҕа, кини дьиэ кэргэннэригэр Төлөй орто оскуолатын коллектива.

Редактор - директор: А.А. ЗАХАРОВ.
Редактор-директоры солбуйааччы, культура, быраап, доруобуйа харыстабылын отдела – О.В. ТРОФИМОВА.
Эппиэттиир секретарь, литературнай сотрудник, суруk отдела – Н.Н. ПУХОВА.
Экономика, спорт, тыа хаһаайыстыбатын отдела–А.М. СЛЕПЦОВ.
Корректор–В.Н.ПЕТРОВА.
Верстальщик – Л.К. ПОПОВА.
Бэчээттээччилэр – Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ, С.А. ПАВЛОВ.

Тэрийэн таһаарааччылар: СР Правительствота, Чурапчы улууһун "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһук государственнай учреждение. Маассабай информация средстволарын туһунан РФ Сокуоннарын тутуһууну хонтуруоллуур уонна регистрациялыыр РФ бэчээккэ СР региональнай управлениетыгар 2003 с. бэс ыйын 20 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ – ПИ №19-0423.

ААДЫРЫСПЫТ: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Телефоннарбыт: редактор – 41-332, отделлар – 41-265, 41-358. E-mail: sanaoloh@mail.ru

Бэчээккэ сакаас: № 65-66 (10314-10315) Тираж 2400. Хаһыат сыаната: 10 солк.

Саҥа олох

Автор суруктар этиилэр саҥаа редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбэһэр буолбатах. Суруксаа ыйыллар чахчылар кырдьыктааахтарыгар эппиэтинэһи автор тус бэйэтэ сүгэр.

Хаһыат бэчээккэ бэриллэр графига: 16 ч 00 м. Бэчээккэ бэрилиннэ: 16 ч 00 м. "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһукка 13.05.2011 с. офсетка бэчээттэннэ. Аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекса: 54907. Хаһыат нэдиэлэҕэ үстэ: оптуорунньукка, чэппиэргэ уонна субуотаҕа тахсар.

Дьахтар — иэримэ дьиэ иччитэ, тахсар күн таҥарата

Саҥаара

"Саҥа олох" хаһыат кэрэ аҥардарга анаабыт сыһыарыыта

2011 сыл Ыам ыйын 14 күнэ Субуота № 65-66 (10314-10315)

Аттыбар — кэргэним,
Туһэхпэр — кэскилим,
Бу бааллар мин дьолум,
Оловум, тойугум!

Хаартыскаҕа: Чурапчыттан Митиннэр дьиэ кэргэттэрэ

ЫАМ ЫЙЫН 15 КҮНЭ — ААН ДОЙДУТААҔЫ ДЬИЭ КЭРГЭН КҮНЭ

Улуспутугар өлөрөр барыы дьиэ кэргэттэри, ыаллары, айылхаттары Ааҥ дойдутаағы Дьиэ кэрэн кэрииэн дьиэ кэрэни тиһэр, дьахтар, кыыс оҕо айылгытынан аҕаан таһаарыллар "Саҥаара" хаһыат, улуустааҕы дьиэ кэрэн отделын уонна дьахтар сүбэтин аатыттан иитиллэ эҕэрдэлиибит!

Дьиэ кэрэн - общество кыра эрээри сүрүн оруолу ыларбиир сүрүн чаана. Дьиэ кэрэн бөҕөргөтөн, туруктаарыттан общество биитэриҥэ туруга улахан суолталаах. Сахалы "Оҕуруодаах күөбэх оҕотубат, дьиэнээх киһи тутайбат" диэн ос хоһоонно баар. Бу бэргэн этиигэ дьиэ кэрэни, ийэлэри сомоҕолуур кииртэх санаа этиллэр. Ол сыарҕаҕа саха дьоно ыалынан тутуһан биэс саҕаалаах, чэ туруктаах буоларга өбүгэбит сайаптан чэрдэ тирэхтэхпит.

Бу күннэрэ улууска Дьиэ кэрэни күүһүн арааһа таҥыллаах, хайысхалаах дьаһаллар ыытылла турхлыар. Ол курдук, ыам ыйын 15 күнүгэр "Дьикти дьарык умсугуна" диэт коллегиальнай дьарыктаһар дьиэ кэргэттэри кытта көрсүһүү оҕо библиотекаларыгар тэриллибэ. Нэһилиэк устата оскуолаларга дьиэ кэрэнэ аныыллаах ыллаах чаастар, утрениктэр, быгырдар буолуохтарын. Библиотекаларга дьиэ кэрэнэ сыһыаннаах кинигэлэр, сурүйүүлэр биэстэтталлыбыт ыллэрин сарказатыллар. Тэрилтэлэрэ эйэҕэс ойуохха дьиэ кэргэттэри чаастээһин самаатылар эгитиэстэхтэригэр кииллэр. Ыам ыйын 13 күнүгэр оҕо дьиэтиттэн саҥа ийэлэри тэрилиллэх таһаарыы дьаһала ыытыллар. Ыам ыйын 18 күнүгэр сарсыарда 11 чаастан үгүс кэрэ аҥар кэрпэт, кэтэҕэр Сибэкки быраайынньыга кэлэ бэҕөһүөгэ ыытыллаҕа бэлиэтиибит. Итэҕэс күн киэҕэ 16 чаастан Чэбдигирдэр суурҕу кэрпэгэр дьыэскэ тахсыаҕа. Ыам ыйын 19 күнүгэр "Эрэл" ийэлэр тэҥнэҕэлэрин дьаһала күнүгэр 11 чаастан Арчы дьыалатыгар бэлиэтиибит. Итэҕэс күн элиэ ситэ чаастаа "Айылгы" кэлэктиибэ "Кинигэлиин доҕордоһуу - дьиэ кэргэн сайынарыыта" диэн аатыр дьиэ кэргэттэри кытта көрсүһүү тэриллэрин ыытыллэҕэбит. Ыам ыйын 29 күнүгэр сэбүлүнэй сэбистээрын сиэтэ олоҕо олоҕорго анаабыт уһа ааныскэтиитын дьаарбаҕынаата "Айылгыран" Сылгыылаах кэлиэ ыһыллар.

Аҕаларга анаабыт «тэҥнэҕэ остуол» ыам ыйын 24 күнүгэр сарсыарда 10 чаастан үлүүс дьаһалтатын дьиэтин анаабай саалатыгар бары кэлэллээх аҥардары кэтэр. Итэҕэс күн киэҕэ 18 чаастаа Сэҕорумнуу хоҥоруо бэйэтин уочараттаах үлэтин ыытар. Айылгыга талаан чөмөх билистиилээх кытттыһыахтаах барыахтаахтар дьиэ кэргэн отделыгар эрийэн билсэхтиигэр. Ыам ыйын 25 күнүгэр сарсыарда 11 чаастан эдэр ийэлэри "За безопасное материнство" диэн аатталлаах «тэҥнэҕэ остуол» тэрээ олоҕо кэпсэтиигэ, саҥаа апастаһыыттар эмиэ аанстабай саалаҕа ыыһыллар. Маны таһынан кимэҥэ наадыйар ыаллаҕа тэнэҕэ-сабы, аҥы-уоҕу толуйуу тэриллэриҥэ, тэрээбилэриҥэ ыытыллыах тустаах.

Итэҕэс күрдүк, Чурапчы улууһа Дьиэ кэрэн күүһүн араас дьаһалларын тэрийэр. Ким хаһыак дьаһалы ыытыдигитиринэн кэрэтэтэрэстин, оруоретуттун, ийэлэрэттэн, аҕаларэстыы ыһыран остуоруйаһаа кытттыыны ылараттыыр ыҥырабыт. Бука барыгыт Дьиэ кэрэн күүһүгэр!

ОҔОНОН ДЬОЛЛОНОН, БЫЙАҤЫНАН АРЫАЛЛАНАН

Ыам ыйын 13 күнүгэр Дьиэ кэрэн күнүн көрсө киин балыыһа төрүүр отделениетыгар ийэ буолбут кэрэ аҥардары кыраачаннарын ылта алаһа дьиэлэригэр атаарар үөрүүлээх чаас буолла.

Дьиэ кэрэн күнүн көрсө маанньык дьаһалтыттыыбыта 10-ча сыл буоллаҕа эрээри, 10 ийэ тахсыбытын оҥоһуллан баар дьон өйдөөбөттөр. 6 кыыс, 4 уол оҕону күн сирэйэр торотон, Чурапчы улууһун нэһилиэктэрин ахсаанын бүтүн 10 кинэнэн элбэтэрэ ийэлэри дьиэ кэрэн отделын салайааччыта М.Т.Ноговицына, улуустааҕы дьахталлар сүбэлэрин председателэ Е.С.Иванова, Чурапчы нэһилиэгин дьахталларын түмсүүлэрин салайааччыта Л.А.Гоголева, пенсионнай управление салайааччыта В.С.Христофорова, улуус кылаабынай бырааһа А.И.Коркин уонна төрүүр отделение сэбиэдиссэйэ М.И.Попова эҕэрдэлээтилэр. Ийэлэрэ санга төрөөбүт оҕоҕо анаммыт таҥас наборун болҕойдьу, дьиэ кэргэн отделын уонна дьахталлар сүбэлэрин ааттарыттан эмиэ ойдөбүнньүктэр тутталлыыннылар. Эҕэрдэлээччилэр бу күн кэлэр васпыт ардах бырааһы кэрэхсээтилэр.

Чурапчыттан, Мындаайыттан, Толоёттон, Чыаппараттан, Хадаартан кэлэн ийэ үөрүүтүн бу күннэрэ биэбит, дьиэлэригэр, кэргэттэриэр айылгыларыгар олөрөр кэрэ аҥардар сиэмэй эҕэрдэлэрэ 19, ааралара 41 сааһахтар. Үс санга ийэ буоллаҕына баар, биир ийэ ыллыс оҕотун күн сирэйэр көрдөрбүт. Кинилэртэн түөрэҕэ Улуу Кыайыы күнүн көрсө оҕуохаллыыр. Варвара Спартаковна иккис-үһүс оҕолоругар төрөөтүт ийэлэрэ. Ийэ каппиэлэн ыалдьыбакка пенсионнай управление специалистарыгар үөрэната суох кыһыллыбытыгар анал документтэрэ тутталлар.

Ийэ дьон үрдүк аатыгар сүгэн, кыраачаннарын дьиэр таһаарар күндү кэрэ аҥардарын эҕэрдэлиибит!

О.ТРОФИМОВА.

• Далбар

ҮТҮӨ САНААТА КЫРАЧААННАРГА АНАНАР

Киһи талаана, дьулуура мунура суобун мин киһи үлэтиттэн, олоҕуттан корон олус соҕобун. Киһи бүтүнүү түбүктээх, сатабыллаах үлэтэ сарсыҥҥыта эрэли, киэн туттуулуу үоскэтэр.

Оҕону иитиигэ үлэтин хайдах толорон, үлэлээн-хамсаан кэлбити күнүллэ бэйэтэ соҥордон ылан, күпсэҕи ситиһиитин, кыайыыгын-хотуугун мунчук аайы ботугураан, киһи аайы кэпсээбитин чуолкай. Ол да иһин саҥата-иҥэтэ суох барыгын бүтэрэ-оҥоро, үлэлээҕин-кэскилээҕи онорордорбун диэн, туспут илиитин ыһыктыбакка хоруйан үлэлиэр киһи дьон-сэргэ ытыстабыллын ылар. Бииргэ олоҥ сэмэй киһиэн киэҥ билиилээх-көрүүлээх, оҕо кутун туспут этнопедагог-иитээччи идэлээх Ирина Дмитриевна Пермякова буолар.

Оҕону кыра эрдэҕиттэн иитэр, уһуйар ньиэлэлэр норуот ахсын баалларга уонна бэйэлэрэ ураты туспалаахтар. Саҥаттан саҥаны баһылааһын, толкуйдааһын Ирина Дмитриевна үлэлиир "Тулуйукчаан" уһуйаанын иллээх коллектиһын сүрүн хамсатар күүһүнэн иэн өйдөбүллэр буоллалар. Ол да иһин кэлин сылларга киниэхэр үлэлэһиэхтэрэ киһи кэрэхсиэхэ элбэх иһэр, оҕолор дьоҕурдарын сайыннарыыга бэрт элбэҕи ситиспитилэр. Айымньылаах үлэтигэр Ирина Дмитриевна курууппут саҥаны көрдүүр, киэнтэба тайаммыт ньыматын сүөкэтэ бастаан оҕону иитэр-үөһэлиэхтэрэ, ол кэннигэр толкуйдуурга ыытырар.

Оҕо бэйэтэ сүүрбэт-көҥүөт, илиитиэхэ тутан-хабан оҥорбот буоллаҕына, иитэриэхэ түһэр, сүтэр. Туруоруммут сыалы ситиһэргэ иитээччи тулуурдаах буолара чуолкай. Биллэн турар, киһи бэйэтэ оҕолору кытта бодьуустабан үлэлэһэргиэ чэчэки, кэбэҕэ буолар. Саха оҕотун дьиҥ сахалыы өйдөөх-санаалаах, кэхтибэт кэскиллээх буоларын туһугар, иитээччи сүрүн күүһэ, тиийэктиэ ньымата – бэйэтин холобура. Билии бэрэмэдэйин хасыһан, омук буолан кэлбит ураты үтэктиэн күүскэтэр сыалы тутуһан, "Балаҕан – оҕо сайдар эбэтэ" программа ыйыллан үлэлиир. Оҕо сахалыы сиэрдээх үтэстэрэ туһугар сатабылын сайыннарарга уһуйаан иитээр сэбиэдиссэй Т.И.Ефремова бэлиэһиниэн бэртээхэй саха балаҕана бэлэр буолбута. Балаҕан иһэ билиитэ олоҕу кытта дьүөрэлээн оҥоһуллубут. Сиэдэрэй оптуулаах балаҕан эркинэ сыҥа – тэара ороннор, тэлэх олоппостор, хопполор, суундуктар. Этнопедагог обугаләрбит олорбут дьиэлэрин муударайдык оҥорон Бүлүү куоратыгар "Волковскай заҕыларга" комускээбитэ. 2009 сыллаахха Москваҕа "Балаҕан" маастар-кылаас ыытан сертификааппытэ.

"Алгыһыыан олоруон, айыы суолун тутуһуон" бэргэн этиини тутуһан, ый ахсын "Алтыс түһүүтүн" ыытар. Тэрис кинигэтин туһанар. Ыйдааҕы торум оҕо сааһыгар ыытыллар, ый алгыһыгар алгыстаах алаадьынан күндүлэһэн, бодоруоскай отуоһа ыраастаһыы сиэрэ буолар. Олоҥхо, оһуохай конкурстарыгар иитиллэччилэрэ сертификаттаах кыттааллар. Олоҥхо оҕону тулуурдаах, сиэрдээх буолуугa, ис туруҥун, тылын саҥаһыы байытарга иитэр диэн бэлиэтиир Ирина Дмитриевна. 2010 с "Туску" улахан болох оҕолоро "Маралчайы оһуордара" конкурска лауреат аатын ылар чистэммиттэрэ. 2011 с. олоҥхо республикатааҕы күрэҕэр 1-кы степеннээх лауреат буолбуттара, "Саха" НКИК хаһаалыгар "Күтэхэн" биэрииттэ кыттыыны ылбыттара. "Хотугу сулус" конкурска 2-с степеннээх лауреат аатын ылары ситиспиттэрэ. Аны 2011 с муус устар ыйга Чураҥҥы нэһилиэгэр ыытыллыбыт "Хотугу сулус" конкурска 1-кы степеннээх лауреат аатын ылыннылар, иитээччилэрин үөртүлэр. Оҕолор ситиһиилэрэ оскуолаҕа киирэллэригэр дьоһун болҕомтэх буолаллара эрэбил, этнопедагог киэн туттара сиэрдээх. Киэн норуот сатабылын, үөрүйэҕин байытыгэр иитэриэн, иитэр кодьүүһү оҕөр олук уурар саҥаттан үлэтэ түмүгэ буолара олус үөрүүлэх.

Ирина Дмитриевна биир идэлээхтэриттэн биир ураты сатыырдаах. Ол – киэн оҕо бэйэтин күүһүнэн, кыаҕар эрэли күөдьүтэн салгыы сайдыыга үктэл уурунгас дьоннорунан буоллалар. Дьиэ кэргэн аҕа баһылыга предприниматель, саппаас чаас жаҕаһын хаһаайына. Оҕолорун, сиэннэрин сиэрдээх, олоххо дьулуурдаах буоларга иитэллэр. Икки уолаттара төрөппүттэрин алгыстарынан олохторун суолун буллулар. Станислав СР Ис дьаала министерствотыгар уп-харчы оттугэр үлэлиир, кэргэннээх, икки оҕолоох, Владислав СР Правительствотын иһинэн государственнай сакаастыыр сулууспатын производственнай отделын салайаччыта, кэргэннээх, биир оҕолоох. Кыыстара Дайаана улуустааҕы гимназия 7-с кылаһын үөрэнээччитэ. Ирина Дмитриевна дьиэ кэргэҥҥэ оруу тутуһуллар үгэстээх, айылҕа сынньыгыыгыттыы диэн өйдөбүлү оҕо туталлар, оптуоха көҥүлэччигин иитэ буолар. Сайын ахсын аҕаларын дойдутугар Түөйэҕэ мусталлар, айылҕаҕа сынньанан, сир астааһына, булгааһын, балыктааһын буоллун, барыы биирдэ-сылдьаллар. Сыл түмүгүнэн аймах ыччаттарыгар киметуох ситиһиилээҕинэн эбээлэрин, эһэлэрин аатгарын үйэтитэн номинация олохторун, сертификат туттаралларын.

Ирина Дмитриевна хаһаайка быһыытынан туту да сатаабатаҕа суох, барыгытар ыйыллыбыт. Кыыһыгын Дайаналыын айылҕа матырыйаалларынан арааһынан дьүөгэлэрэ оҥоһуктарынан бэйэтэ дизайнаан дьиэ ичигэс туспа көрүүлэр элэрии иһин туспа көрүүлэр Кэрэ оһуордаах-мандардаах сахалыы таҥаһы умсугуйан туран тигэр, киэн эстиҥҥиэн тиктэн, уһуйаан иитиллээччилэрэ, биирдэ үлэлиир дьүөгэлэрэ араас дьаһалларга кытталлар, дьон хайҕабылын ылаллар. Ону сэргэ Ирина Дмитриевна баайыы, иис сатабылын баһылаабыт, дьахтар аайы бэриллибэт талааннаах. Иэс, эбээ, хаһыак да үлэҕэ сыстаҕас, киэн туспутa барыта оруҥ-оонугар, эппитэ да оруннаах буолар. Онон да айэхтарыгар, коллегаларын ортолугар улахан аттарыыгыты ылар, туруорумmут сыалын толороро дьүккүөр киһи. Саас эрдэттэн саҕалаан сибэкки олордуута, оҕуруот аһын рассадатын үүнэрии үчүгэй түбүктээх үлэтиттэн киэн сыһыанар. Дьиэтин иһин толору сибэккиэн киэргэтэр, сайыгыгы сибэккилэрэ көрүөхэ эриэкисэстэр.

Олоххо оҕо саҥа үктэнии эрэ ыллыга айан суола буоларыгар, онно чаҕылхай талааннар күүрэҥнэһиигэ туһаллэриигэр олук уурсааччы Ирина Дмитриевна аастыыгыта олоҕун орто омурҕаныгын чугас дьонун ортолугар бэлиэтээтэ. Этэрдии эрчимэхтик , кэрэ көрүүгүн илдьэ сылдьан, туохха барытыгар актыыбынайдык кыттан, оҕолорун, сиэннэрин тустарыгар ис-иһиттэн долгуйан, талтыыр идэтин өрө тута сыллдьарыгыттан көрө-истэ үөрэбин. Киниэхэ иһэ айылҕа тула арыаллыыр күрдьүк, оҕо өйүн-санаатын кырачаанарга иҥэрэн, ол баһылаабыт өруттэрин тирэх оҥостон, иитиллээччилэрин аттарын өссө да истиэхтиит, киэн туттуохтуут.

Вера ПЕТРОВА.

Дьиэ кэргэн сахалыы таҥаһа — Ирина үлэтин үтүө түмүгэ.

• Үтүө киһи туһунан

ИЙЭ ИСТИН СЫЛААҺА КЭЛЭРГЭ ДЫЛЫ

Төлөй нэһилиэгэр олорор Герой-Ийэ Поҕова Мария Дмитриевна туһунан кэпсиэхпин баҕарабын. Хоптоҕо Мария Дмитриевна 1935 сыллаахха ахсынньы 10 күнүгэр күн сирин көрбүтэ. Түөрт сааһыгар тулаайах хаалан Мэҥэ-Хаҥалас улууһун Сыыһаҕар Герой Попов аатынан колхозка олорор ийэтигэр эбэтигэр Зарониева Парасковья Прокопьевнаҕа иитиллибитэ. Сыыһаххa 7-с кылааһы бүтэрэн баран, дойдутугар, Чурапчыгытыгар тардыһан 1957 сыллаахха маҥнa кэлбитэ. Аҕыйах ахсаанныах аймахтарын туһунан дьонун кэпсээнэриттэн эрэ истэн билэрэ.

Чуҕаччыга Чычаэмэ кэлэн отчуларыгар Мугудай хольбоһук колхоһугар бороон көрөөччүнэн үлэтин саҕалыыр. Бииргэ төрөөбүт эдьиийин Терютина Александра Дмитриевнаны булан кэпсэҥ олорон төрөөбүт дойдутун салгыыллыан толорбу тыынан, нус-хас олоҕо, дьэ, саҕаланар. 1958 сыллаахха Төлөй нэһилиэгэр олорор механизатор-тракторист уол Попов Петр Харлампьевич үлэһит, сып-сап тутунуулаах кыысчаана болиэтии көрөн көрсэн кэпсэтэр. Онон ити сыл от ыйын 1 күнүгэр ыал буолан уонаар бууруоларын таһаарыыллар. Мария Дмитриевна, Петр трактористыынан Калинин колхозка үлэлэһэн барбыттара.

Бастакы уол оҕо 1959 сыллаахха атырдьах ыйын 13 күнүгэр күн сирин көрөн эдэр ыалга уллаһан үөрүүнү аҕалар. Мария Дмитриевна ийэ буолбут кэрэ күнүн олус истиҥник ахтар. Онтон 1973 сыллаахха игирэ уоллаттарын оҕолонон, кэргэнин, аҕаларын аатын аатталтар. Ити курдук эссэ сэттэ оҕону утуу-субуу тэрэтэн, 30 сыл устата 10 оҕону иитэн, аһатан, атахтарыгар туруоран түбүк үтүһүн көрсубүтэ. Түүнүн утуйбакка иис-күүс, күпүһүн үлэ-хамнас. Ийэ үтүс утуйбатах түүнэрэ 30 сиэн чуопчаарар саҥатыыын солбуллан, таптаһах эбээ аатын ылар үрдүк дьолго тиксибитэ. Онно эссэ эбии 1998 сыллаахха "Матери-Героини Республики Саха (Якутия)" киинигэҕэ киллэриллибитэ.

Оҕолор бары олохторун булан ньир-баайчы ыал буолан, ийэлэрин ыгыстарын үрдүгэр илдьэ сылдьаллар. Сиэннэр эбээлэрин тула мусталлар, киэн эйэҕэс кэпсээннэр, сүбэтин исталлэр. Эһээлэрэ Петр Харлампьевич 17 сааһыттан кэһэруллуу кыһалҕатын билбитэ. Онон улуус киинигэр ветераннарга анаммыт дьиэҕэ квартира күлүүһүн тутан, кыһыынын Мария Дмитриевна онно көспөн быр-баайчы кыстыыр. Онтон сайыныын Төлөйгө отоҕор тахсан дойдутугар ахтыҥаныын таһаарар.

Мария Дмитриевна эйэҕэс мичээрин көрдөхтүнэ, сып-сымнаҕас ытыһын бобо тутан дорооболоспотуна, ис-иһиттэн иэйэбин. Киниттэн ийэ истиҥ сыһаа көлэрэ дьыл. Тоҕо да 75-с хаарыы саҥыгар түһэрдэр, билигин да сэргэх, нап-наҕыл санната сиҥбиир уларыйбат.

Бу модун саҕаалаах Герой-ийэҕэ Дьиэ кэргэн күнүнэн эҕэрдэбитин этэн туран, мунгура суох дьолу, кытаанах доруобуйаны, бар дьонун таптальын, үтүс аймахтарын алгыһын баҕарабыт.

ТААЙА.

• Саха бастакы Далбар Хотуна - Чурапчыга

"ЭР КИҺИНИ КУРУУТУН ӨРӨ ТУТУҤ!"

Муус устар 15 күнүгэр Чурапчы улууһугар Саха Республикатын Президенэ Егор Афанасьевич Борисовы кытта кини олоҕун аргыһа Прасковья Петровна Борисова кэлэн улуус үлэтин-хамнаһын кытта эмиэ билистэ. Саха сирин тумус туттар Далбар Хотуна манна кэлиитин биир сүрүн баҕатынан улуус дьахталларын кытта көрсүһүү буолла. Онон улуус дьахталларын, Чурапчы нэһилиэгин дьахталларын сүбэлэрин чилиэннэрэ, общественница дьахталлара Арчы дьиэтигэр ыалдьыты кытта көрүстүлэр.

Прасковья Петровна кинини манньык чиэстээн-бочуоттаан көрсүбүттэриттэн аантан долгуйан, соһуйан кэбирдэ. Ол курдук, Арчы дьиэтин үлэһиттэрэ сахалыы уруйдаан-айхаллаан алгыс тылынан саҕалаатылар. Муус устар ый Айыыһыт ый буолуларынан, бу дьиэ боруогун үгүөсэн ыалдьыт атыллаабытынан алгысчыт үөһэ үрдүк айыылары аймаабакка, чоҕчу аал уот иччитин айах тутан, Айыыһыт ыйга туһааннаах сиэри-туому толордо. Ол кэннэ Арчы дьиэтигэр бу сылга саҥа үктэммит дьоҥҥо, олор истэригэр Прасковья Петровнаҕа, илин диэки сирэйдэнэн туран дойдубут сыттаах отунан ыраастаныы, сахалыы тойугунан арчылааныы туома толорулунна. Онтон ыалдьыттар туос эмэгэттэри туттулар, олору уматан буруотунан ыраастаннылар, күлүгтэн ылан сүүстэригэр аҕатылар.

Дьэ, ити кэнни төбүрүөннээн олорон дьахтар ис айылгытын таарыйар ирэ-хоро кэпсэтии саҕаланна. Улуустааҕы дьахтар сүбэтин салайааччыта Екатерина Семеновна Иванова съезд кэнни дьахтар хамсааһына биллэрдик күүһүрбүтүн, сэргэхсийбитин бэлиэтээтэ. 2013 сылга ыытыллар "Манчаары оонньуулара" көрсө коҥордууга дьахталлар ылсан эрэллэрин кэпсээтэ. "Россельхозбаан" Чурапчытааҕы эбии офиһын салайааччыта Варвара Васильевна Макарова кинилэр бааннарыгар да сылдьар клиеннэртэн көрдөххө, Чурапчы дьоно-сэргэтэ суобастаахтарын, сайдыыга тардыһыылаахтарын бэлиэтиирин этта. "Дьүөгэ" КП салайааччыта Татьяна Николаевна Карсанаева Правительство председателэ Галина Иннокентьевна Данчикова кэлэ сылдьан кинилэр үлэлэрин кытта билсибитин, салгыы үлэлииргэ көмөлөһөргө баһылыкка сорудах биэрбитин кэпсээтэ. "Манчаары оонньууларыгар" диэри улуус дьонун-сэргэтин үгэс буолбут сахалыы таҥаһынан хаачыйарга баҕалаахтарын билларда. Онтон да атын быстах этиилэр, санаалар этилиннилэр.

Прасковья Петровна Чурапчы сирин олус истиҥник саныырын этта. "Ханна баҕарар дойдуга олоҕу дьахтар оҥорор. Кэрэдүүгэ, сахалыы таҥаһы пропагандалааһыҥҥа үлэ саҕыламмыта хайҕаллаах. Онтон таһынан улуус дьахталларыгар аналлаах бүтүн хаһыат таһсара олус үчүгэй. Дьахтар эр киһини, уол оҕону оро тутуон наада. Эр дьон тас костүүмэрин күүстээх, кыахтаах курдуктар эрээри, истэригэр олус уйаннар. Кинилэр бэйэлэрин үрдүккүк санарар төрүттэрин (самолюбие) түһэримиэххэ наада. Биир суруналлгтан ааҕан турардаахпын, дьахтар эрин атаҕын таҥаһын ыраастыахтаах, малдьи ыраастык тутуохтаах диэн. Бу бэрт дуона суох түбүгү таһаарар үлэ эр киһи үлэтигэр-хамнаһыгар, эр киһи быһыытынан тахсыытыгар улахан оҥкул буолар эбит. Дьахтар чугас дьонун дьоллуур туһугтан аан бастаан бэйэтин таптыахтаах, ытыктыахтаах, дьон-сэргэ биһирии, ытыктыы көрөр уобараһын, костүүтүн айыахтаах. Онон бэйэҕитин таптааҥ, харыстааҥ, бу курдук бары биир ылсан улууску сайдыытыгар төһүү күүс буолуҥ. Онуоха биһиги эмиэ санаабытынан кыттыһабыт, туох кыалларынан көмөлөһөргө бэлэммит", - диэн түмүктээтэ.

Соторутааҕыта Чурапчыттан төрүттээх дьахталлар кэлиилэрин түмүгэр көҥөрдүүгэ үлэ "КУСТУК" диэн дениһинэ барарыгар биир санаа ылыныллыбыта. Ол эбэтэр хас биирдии буукубатынан таһаардахха, "Күүспүтүн Уураҥ, Санаабытын Түмэн Улууспутун Коҥөрдүөҕүҥ!" диэн буолар.

Оксана ТРОФИМОВА.

• «Эрэл» кулууп ыалдьыттара

ЭЛБЭХТЭ ИСТИБИТТЭЭҔЭР БИИРДЭ КӨРБҮТ ОРДУК

Кэлиҥҥи кэмҥэ Сахабыт сиригэр "Доруобуйа" национальнай бырайыак, "Чэл олох" программа чэрчитинэн араас өрүттээх үлэлэр ыытыллалларын туһунан хаһыаттан, телевизорынан, радионан даҕаны кинигник сырдатыллар. Саха киһитэ доруобуйатын тупсарыыга күннэтэ үлэлэһэр буолла. Ол курдук, ойбонтон сөтүөлээһин, тымныы уунан куттуу, сүүрүү, хаамыы доруобуйаҕа туһалаатын бары истэ-билэ сырыттахпыт. Элбэхтэ истибиттээҕэр биирдэ көрбүт ордук диэллэрэ, дьэ кырдьык. Чурапчыбытыгар Дьокуускай куораттан "Эрэл" диэн доруобуйа кулуубун чилиэннэрэ ыҥырыллан кэлэн, наука төрүттэригэр олоҕурбут, хас биирдии киһи доруобуйатын тупсарыыларыгар туһалаах араас хамсаныылары көрдөрөн, сүбэлээн-амалаан, арчылаан аастылар.

Бу хас биирдии киһиэхэ туһалаах дьаһал Чурапчы нэһилиэгин, улуус дьахталларын сүбэтин уонна дьиэ кэргэн отделын тэрээһиннэринэн ыытылынна. Ыҥырыллан кэлбит ыалдьыттары Арчы дьиэтин хаһаайката Н.М.Заболоцкая ый балиэтинэн чуораан, дүҥүр тыаһынан, оһу тэгэ ый туомун толорон арчылаан көрүстэ. Салгыы кини Арчы дьиэтин үлэтин-хамнаһын, иннэки былааннарын туһунан сааһылаан быһаарда.

Салгыы сандалы тула сахалар төрүт аспытын саламаатыы амсайа, аладьы сии, кымыс иһэ олорон ирэ-хоро кэпсэтии буолла. "Эрэл" кулуубу Чурапчы улууһун Бочуоттаах гражданина, "Гражданскай килбиэн" бэлиэ хаһаайката, биир дойдулаахпыт Любовь Дмитриевна Барашкова салайан үлэлэтэр. Биир санааҕа киирэн дьарыктаммыттара номнуо 5 сыла буолбут. Дьарыктарыгар туһааннаах литератураны ааҕан, онон сирдэтэн бэйэлэрин саастарыгар сөптөөх араас хамсаныылары оҥорон, доруобуйаларын тупсараллар эбит. Холобур, күннээҕи дьарыкка кулууп чилиэттэрэ - Япония профессора Кацудзо Ниши алта кыһыл көмүс быраабылаларын, Тибет лаамалара кырдьыыны быстаардыы, эдэр буолуу систематын уонна Даосскай органнары дорҕоонунан ыраастаан эмтээһин систематын туһаналлалларын арыйаллар.

Профессор Кацудзо Ниши "Ким да эһиэхэ доруобуйаҕытын кэнниргэ суоҕа, бэйэҕит эрэ доруобай уонна дьоллоох буоларга туруулаһан дьарыктаныахтыгытына ситиһэргитин умнумаҥ" диэн ыгык тыларын "Эрэллэр" өйдүүн-санаалыын ылынан түмсэллэр. Кинилэр бөлөҕүнэн арахсан дьарыктаналлар. Биһиэхэ ыҥырыллан кэлбит кулууп чилиэннэрэ бөлөхтөрүгэр 22-лэр эбит. Кинилэр ортолорутар араас саастаах дьахталлар бааллар, саҥаалыын сырдыктар, дууһалыын ыраастар. Саамай эдэрдэрэ 54 саастаах, оттон саастаахтара 85, 89-тара. Үгүстэрэ 70-нарын ааспыт тыыл, үлэ ветераннара. "Бары биир сылга талаһар, дьарыктанар буолан, олус эйэлээхпит", - дэһэллэр.

Атын кулууптартан "Эрэллэр" уратылара диэн анал формалаахтар, девиһтээхтэр уонна гимннэхтэр. Маны тэҥэ кинилэр дьарыктарын куруук ырыанан түмүктүүр үгүөкэн үгэстээхтэр. Мантан да көстөр буоллаҕа, кинилэр бэйэҕэ бигэ эрэллээх, ис туруктара, олоххо дьулуурдара, тэрээһиннээх түмсүүлэрэ.

Тыгтан дьаалаҕа кэһэн, кулууп чилиэннэрэ хайдах дьарыктаналларын көрдөрдүлэр. "Эрэллэр" Япония профессора Кацудзо Ниши алта көмүс быраабылатынан араас уустук хамсаныылары оҥорон көрдөрдүлэр. "Манньык дьарыктаах дьон сылга 20-30 хонугу барыһыраллар, кырдьыбаттар", - диэн быһаарар Любовь Дмитриевна.

Кырдьык даҕаны, хамсаныылары көрдөрбүт ыҥырыылаах ыалдьыттарбыт сымсаларынан, хамсаныылары олус имигэстик уонна ис дууһаларыттан ылынан оҥороллорун үгүс киһи бэлиэтии көрдө. "Эрэллэр" кинилэр көрдөрбүт дьарыктарын таах хааллрбакка, салгыы дьарыктанан миэстэтигэр олохсуталлларыгар баҕардылар.

Быыс булан, кулууп чилиэннэрэ Д.И.Гоголеваны, А.Я.Романованы, В.В.Борисованы кытта сэһэргэстим. Кинилэр кэпсээбиттэрин түмэн быһаарар буоллахха, кулуупка бастаан кэлээччилэр доруобуйаларын туруга орто буолар, ким эрэ сүрэҕинэн, ким хаан баттааһыныттан "моһуогураллар" эбит. Кулуупка систематаах хамсаныы, биир санааҕа киирии, доруобуйа тупсуутугар көмөлөспүтүн кинилэр бигэргэталлар. Бу эрэ буолбатах. Кинилэр ис санаалара арыллан ырыаһоон айаллар. Манна тыыныы гимнастиката көмөлөһөрүн бигэргэталлэр. Тыаларынан куруук ыҥырыыга сылдьалларын, бүгүҥҥү күннэн, иһирэх кэпсэтииттэн санаалара кэлбитин аһаҕастык этэллэр.

Бүгүҥҥү көрсүһүүттэн доруобуйа, киһи ис туруга, өйө-санаата, этэ-сиинэ хас биирдии киһиттэн бэйэтиттэн, дьулуурутган тутулуктааҕын өйдөөтүм.

Н.Н.ПОПОВА,
РФ Журналистарын союһун чилиэнэ.

• Сурук

КЫЫС ЧИЭҺЭ КИНИЭХЭ БЭЙЭТИГЭР КҮНДҮ

Үйэлэр тухары хайа баҕарар норуокка кыыс оҕо ыраас, чиэһэ үрдүктүк тутуллан кэлбитэ. Билиҥҥи үйэ уларыйан, сиэрмайгы сатарыйан итии кыттаммах ирдэбил тутуһуллубат, улахаҥҥа да ууруллубат буолла. Кыыс оҕо бэйэтин чиэһигэр, кыыс быһыытынан ыраас сылдьара киһи бэйэтигэр уонна иитиилээх улахан туттуллуохтаах. Биһиги билигин ону өйдөтүүгэ буолбакка, кыыс оҕо дьахтарга кубулуйуута хайдах салаллыбатыттан киһи иннин олоҕо, дьылҕата, майгыта-сигилитэ тутулларын араҥаах холобурунан сиэттэрэн кэпсээтим.

Кыыс киһи чиэһин, бастатан, кимиэхэ итэҕэйэритин барыта сарыллаар. Таптыыр киһитэ, таптаабат киһитэ. Итии элбэҕи быһаарар. Кыыс оҕо сапалыын, эттиин-синиинин тардыһар киһиэгэ диэн олох атын. Таптыыр, баҕарар киһитигэр киниэхэ уһуктан, этэ-хаана аһыллан санаабытын курдук ыраастык таптаһар. Оттон саваата сыппат, суроҕо тардыстат киһитигэр кыыс оҕо кычаан, кумуллан, кыбыстан, дьахтардыы айылгыта атыннык ууруллар. Бэйэбит ортобутугар сылдьаммыт ыраахтан кордукко, таптаан кэргэн тахсыбыт дьахтар бэйэтигэр эрэллээх, дьахтар быһыытынан этэ-сиинэ дьиэтэ чаргал буолар эбит. Оттон кыыс чиэһин ситэри билбэт киһитигэр, эбэтэр күүһүлээн да сүтэрбит кыргыттар бүтэһиги, эбэтэр, тоҕооҕуттун, ыраахтаах буолаллар. Былыр, оҕолорун киггулэ суох таптаабат, саастаах киһитигэр биэрбит төрөппүттэр кыргыттарын дьылҕаларын туһунан классик-суруйааччыларбыт да айымньыларга кэпсииллэр.

Дьахтар быһыытынан борукута суох айыллыбыт дьахтар, хоноойох иһин, үгүс. Онуоха биһиги үйэҕэ уол оҕону, эр киһини таһынан кыыс оҕо эмиэ арыгы иһэрэ үгүстүк төрүөт буолар. Таҥи оскуолаҕа үөрэнэр кэмнэригэр ньыртаҕа биргэ олорбут уолун сөбүлүү көрөн улааппыта. Оҕолор [illegible] бүтэһик чуораанныара тыаһаан, дьыссатыгар баллара буолар аастыта. Арахсыахтарын баҕарбат доҕоттор сотору өссө төгүл көрсөн хонуктаах сынньалаанна барбыттара. Таҥи итии кэмҥэ таптыыр уолун кытта ууруһар түгэн тосхойоруҥ, долгуйа көтөспитэ. Ол эрээри балыгылаанна атыннык саҥалаан тахсыбыта. Биир кирахпыт дьүккэтэ буолбут уолбут арыгыны амсайан, эрэйиҥ оҕо киһитэ өтөн кыра бэйэлээх кыыһы нычаас уоруар кумхах туттан ураһалахтарын бэлиуох кыыс оҕо баар эрэ чиэһин бүччүм, ыраас хос ончугар аһаҕас халлаан анныгар, сылаас тахсах оонууну сити куура илик сааскы сиик тахсах сирэ тамсан, ыраас, кылбык таптаһыы буолара [illegible] сонуута, саһыҥ тухары санаар сакстаах дьиэтин онорбута. Таҥи итии киһи оҕо сылааһыгар биир уолга эр киһиэхэ [illegible] сылдьыбытыгар [illegible] уол хаан көрсөн сааҥа баҕата [illegible] бииргэ сыл бу-

олбута. Тоһо да көрсүө таптастар, атаҕастаммыта, санаатыгар улаханыттан, саатасуута бэрдиттэн үрдүк дуоһунаска, билиэрэ-костууга таласпыт. Дьиэ, туох эрэ тахсыах киһитэ итии биир алдьас түгэнинэ олоҕ, дьылҕата тосту-туора уларыйбыт буолуон сөп.

Тамара эмиэ эдэр сылдьан бэйэлээх бэйэтин кэнэҕэскитэн, акаарытыттан ыал буолуохтаах киһитин кытта умнуллубат тапталлара туулун атаарар кыһалҕатын маппыта. Устудьуон кыргыттар биир ыраһыдьылаах уолаттары кытта арыгы иһэн, Тамараны, кинини-кинини билбэт буола итирбитин, бу эрэ киниэхэ билсибит кэнэ биир-биэс тыла суох атарастыбы туһаммыта, эбиитин кыыс ыарахан буолан эрэйэ икки төгүл улааппыта. Дьиэлэ-куолу тэриллиэрин кыргыттар уолаттары бэйэлэрэ ыҥырбыттара, ону таһынан ким да киниэхэ арыгыны айаҕар кутпатаҕа эбээт.. Оҕотуттан дьоллонор дьиэтэ, дьахтар, ийэ быһыытынан айыллыбыта санаабытах оттугун салалларбыттан кэмсинээр да хайыа буолларай? Барыта айыллыбыттан тирээхтэнээр диэн сэмэ этэллэр эбит. Тамара билигин эр киһиэхэ илэ өйүнэн сааралаха чугаһаабат, арай биирдэ эмэт истэриэ хорсун санаата киирэн, бэйэтэ этэринэн, "кимиэхэ да наадата суох чиэһин" кимиэхэ баҕарар биэрэн сөп толкуйдаах.

Ира эмиэ арыгыттан кыыһыттан мэлийбитэ. Арай киһи түгэнэ айдааннаах, араллааннаах. Оскуоланы бүтэрэн хайысах уласпыт, улахан дьон буолбут курдук саныаммыт оҕочоос кыргыттар дискотекаҕа киирэн улахан уолаттары кытта арыгы иһээччи буолбуттара. Үөрэн-көтөн, үҥкүүлээн эрдиллэрэ. Ол кэннэ харанга. Бииргэ өйдөөмүүтэ - төбөтө ыарыстаах уу курдук дьал-дьалкыыстас, киһи сатата дуораһыйан иһиллэр аарыма хочуолунай иһигэр киирдэх өрбөөхө дьаабы бөр буолан сытыахтыыр эбит. Оттон истибитэ хас да уол кэпсээллэр: "Иэдээн буолара буолуо", "Бытыылаханан төбөҕө оксон өлөрөн кэбиспитит дуу?", "Хайыыбыт, эмиэ да сэрэн диэн санаабыт дуо?", "Хаайыыга барар дьон буолуубут", "Арай оноҕу оттон уматан кэбистэххэ"! Киһи тыынныаҕын тухары олоххо тардыйар диэн этэллэрэ сөп эбит. Ира таҥаһын-сабын да буларга сорууммакка, туох баар күүһүнэн таһырдьаны быыдьаспыта, баарыыан-суоҕунан сүүрэн дьиэтин булбута. Оттон эмиэ харанга. Өйдөөммүтэ - ийэтэ ытыы-ытыы кыыһын бүтүүнүү хаан буолбут атахтарын сууйа олороро. Ира кинини кыылыны дьаабылаабыт алта "эр бэрдин" сууттаппатар дьиэны чуолкайдаабыта. Кинилэртэн үһэ - биэр кылааска үөрэммит уолаттара, биирэ - ыала, иккитэ - кэлии уолаттар. Ол эрээри биир сонньутар: киһи саатын тухары кинилэртэн кыраан туран истэһэр сорук тааах. Эмиэ оҕ кэмгэ билсиһиттэн куотунар, уолаттары кытта биир остуолга олорон сатаан быраһыыныктаабат этэ. Калин ыал буолан уоскуйдаҕа диэбитим, суох, ол саныаттан сии-биир араҕа илик. Бастакы ыарахан сыһыаннан буолуо, Ира оҕолнор дьолун билэр сибиктэ билигин да биллибэт.

Итии түбэлтэлэр барыта кыыс оҕоро, кыыс оҕо бэйэтигэр харыстабыллаахтык сыһыаннаһарга ыҥыраллар, эбэхэ үөхэллэр. Билигин кыыс оҕо ыал буолуон иннинэ ийэ буолара, ыарахан сылдьан, өрөлөөх олорон сыбаайбалыыра киһини [illegible]. Дьиэ, итии сиэри таһынан быһыы буоллаҕа. Ийэ барахсан бэйэлиттэн тэйбит кыысчаана туох-хааннаах өйө-санаата, туох дьон, туох араҕа сабыдыаллыар киирбитин хонтуруоллуур кыаҕа суох. Киһи бу кэмгэ уөһээ үрдүк айыылартан эрэ көрдөһөр кыахтаах, оттон атына - кыыс бэйэтин иннитигэр.

Кыргыттарбыт, чыычаахтарбыт, бука диэн кыыс ыраастыгын харыстааҥ, саҥарр-саҥара таптыыр, эрэнэр, киниэхэ дьоллоох олох киһиэхэ дьылҕаҕытын сөптөөхтүк [illegible] итэҕэйэҕит дьууһун. Эрэйэ дьыллыах, эһиги чиэскит кимиэхэ да наадата суох. Киһи эниэхэ наада, эниэхэ күүһү буолуохтаах.

СҮБЭ ХОТУН.

• Нэйии

Валентина Поседльская, Чурапчы

ОЛОХХО КӨРҮҮЛЭРИМ

Олоххо араас бүтэлэрын
Ойоҕостон одууйуу
Онуоххайы, тойугу
Олонхону туойары,
Отуу-маһы хоһуйары
Ордуугурҕуу, бэркиһии
Олорбуттум биһирии.
Ыбадай тылдаахтар
Ыһыаран этэллэрин,
Хомоҕой тыллаахтар
Хоһуйан бардахтарына
Ырыа чычаах курдук
Ылла ыллаатарына
Ымсыыра саныырым,
Этэн-тыынан бардахтарына
Имэнирэн ылларым.
Оттон бэйэм ситтибэр кэллэхпинэ
Баҕарбыт бэрэ санаам
Санаа хоту тардыбаттыттан
Этэн кэлэр киһэлии
Сатаан сааһылаан этэппиэтин
Санааҕа туһэрим, сатыйан
кэбиһэрим.

Ол курдук ааспыттара сыллар,
Уһун кэмнэр, хонуктар.
Билигин кэлэн дьэ
Үйэ аҥарын аһаран баран
Кэскилгэ сатыыбын санаабын,
Сааһылаан хоробун тылларбын.
Сороҕор бэрт сүдүргүтүк
Субурҕан тахсаннар
Кынаттаах курдук көтөллөр.
Сороҕор таабырыннары
таайтаран
Сааһылана сатаабакка
Санааларбын аралдьытар.
Санаабыт санааны сааһылаан
Саҥаран таһаарбат, дьэ, абалаах!
Сүдүргүтүк суруйуоҕу, сурукка-
бичиккэ тиһиэҕи
Наадалаах тыл баранан наардаан
испэт.
Тыл сатааҕа, сүмэтинэ талыылаах
тахсыбат.
Кыра эчилээхтын, кыараҕас
ыырдаахтын,
Билиим-көрүүм кыратын,
Тылым-өйүм дьадаҥытын.
Билэбин эрээри, бэркиһиибин
бэйэбиттэн.

Кэнсэги санаары баттаатым,
Биирэ төрөөбүппүнэрээтиҥ
курэнэн,
Оҕолорум, кэргэним
туллайахсытан
Быраллыйдырах кыдьыытым!
Билиҥҥи кэмэ суотар ийлах
суоҕа
Олус тоҕуй сыдьанныах,
Тохтоон турар массыынаны
Өлгөйөн көрбүттэрэ буоллар дуу,
Оччоҕо эмчиттэр
Быһаарыахтар этэ тутатына
Баҕа санаабыт баһыйан
"Баҕар, баҕар..." эрэ диэхтиибит.
Орто дойдуга олоруохтаах кэмин
Аныла, чааһа бочча эрэ буоллаҕа.
Төрөөбүт торуп буорун
Сылаас суорҕан, таллах
буолуохтун!
Үлэ үөһүгэр ситэ утуйбатах уугун
Ситэрэн утуйаахтаа, эрдээм!

ААСПЫТ ЭДЭР СААСПЫТ

Эдэр-сэнэх сааспытыгар
Этэн хоро-хоро кулсэрбит,
Саталаах сөҕүстүк саҥаран
Алларастаһар буоларбыт.
Кырдьар сааска тиийэрбитин
Кыратык да толкуйдаабатахпыт,
Эрчимнээхтик сылдьыахтыы
Эмэрэр диэни
эридьиэстээбэтэхпит.
Кэлин кэлэн кэмсинэммит
Эргиллэннит барбыты, ааспыты,
Бүдүгүрэн, олох иһэн өйдөөммүт
Чэчэлиэниит олохпутун,
дьылҕабытын.
Билигин ааспыты санаан көрдөххө
Сааһыран, эмэхсийэн иһэн
Тугу саба тутуохпутуй,
Тугу онноро сатыахпытый?
Кэскиллээҕи, үйэлээҕи,
айбыаҕыйбыт
Саҕалыахтаах этибит эдэр
сааспыт,
Саһырыыбыт сааһа
наардаамньыт,
Тумустуоххтаах этибит
онохулубуту,
Таһаарыахтаах этибит норуокка
Эрдэттэн мунньуллубуту,
сааһылаабыты.

Кэнчээри Кыыһа

Мин илиим эн сылааскын кууппута,
Эйигин суохтаан турайҕа тэппитэ,
Күүс миигин, таптаа бу түүнүнэ
Өр кууркүн ситирэтин бүлэммын
Уоскуйа таалалыам эн илиигэр,
Маҥнайгы намылҕан хаардыы
Нарылык, намчыкык уллуоҕум.
Эйиэхэ бас бэринэн,
Эппэтэх таптаабын арыйан
Буомчутук сөтуруум дуоһуйа.
Халлаан сырдаатын, күн
тарыстын
Билиэхпит, доҕоруом, ону эн
биһиги.

* * *

Тиийиэм этэ дьиэбэр,
Бэйэм эрэ чуолҕаммар,
Доҕотторбуун быстах кэмҥэ
Кэпсэтиим, саҥаһан, ситыһыы кэннэ
Кууттэр миигин мин чуумпум,
Санаабын сааһылыыр эйгэм,
Барытыгар ыйаҕастык кыттыһан,
Үөрүүгэ үөрэн, хомолтоҕу ыллыстан
Киһи бэйэтигэр хааллар.
Оччоҕо өйдүүр тыал сайа охсоруун,
Ыһах тоҕо маныырыырын,
Дьон дьоҥу сэнээрэрин,
Ол эрэн соҕуцуубун мин
Бэйэм бэйэбэр олорон
Санаабын сааһылыырбын,
Санааны салайтаран
Айанна турунарбын.

Оҕом, уоһум уонум,
Көрөр-харайар аналлааҕым,
Кэлиискэл, ойоҕуя буолуохтааҕым,
Тоҕо маннык эмиэхэ
Сытан, ыалдьан ыйбыппа
Сүүрбүтүрэн сылдьаннын
Эмиэхэ ыраас халлаанна
Этиигэ эппэтиний
Тоҕо маннык түргэнник
Сүр үүһэр оруһуктатыҥ,
Орто дойдуттан күрэнниэ?!
Ыарыыны ыраҥаланбакка,
Санаан да көрбөккө сылдьан
Үлэ-хамнас үөһүгэр
Дьиэ-уот кыһалҕатыгар
Бэйэҕин көрүммэккэ
Ыарыыга ыллардаҕын...
Ыарыы обүрэ бууллаабытын
Быһаарбыт буолуохтаах
Ону эрэллэ сатаатаҕыҥ...
Онуоха дахтан олоххор түбэспит
Киэҥ аартык быһылааннара
Сурэххэр, санааҕар сөнөөнөр
Аймаатахтара дууһаҕын,
Кылгаттаҕа үйэҕин.
Онтуҥ да өрүстэҕэ,
Олоруохтаах олоххун сарбыйдаҕа.
Ийэҥ дьоллооҕу санаабакка,
Аһыыта-сутурта ырыйах диэн
Харахын уутун тохтордуҥ.

КЭРИЭСТЭБИЛ

Уолбар Сэмэнгэ аныыбын

Редактор:
Оксана Васильевна ТРОФИМОВА.